

СЕЛСКОСТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

ИНСТИТУТ ПО АГРАРНА ИКОНОМИКА

АНАЛИЗ НА СЕКТОРИТЕ С ОБВЪРЗАНО С ПРОИЗВОДСТВОТО ПОДПОМАГАНЕ

ВЪЗЛОЖИТЕЛ: Министерство на земеделието и храните

ИЗПЪЛНИТЕЛ: Институт по аграрна икономика

Октомври 2014 г., София

Колектив:

доц. д-рДимитър Николов

доц. д-р Пламена Йовчевска

доц. д-р Минка Анастасова-Чопева

доц. д-р Нина Котева

доц. д-р Мимоза Младенова

гл. ас.д-рПетър Кировски

Съдържание

1. Исторически преглед на развитието на секторите с обвързано с производството подпомагане	6
1.1. Значение на уязвимите сектори за българското селско стопанство	6
1.2. Анализ на сектор „Плодове и зеленчуци”	12
1.2.1. Анализ на сектор „Зеленчуци”	12
1.2.2. Анализ на сектор „Плодове”	21
1.3. Анализ на животновъдния сектор	29
1.3.1. Говедовъдство и биволовъдство	32
1.3.2. Овцевъдство и козевъдство.....	38
1.4. Анализ на икономическото състояние на земеделските стопанства в уязвимите сектори	40
1.5. Структурни промени в малките стопанства, в т.ч. в уязвимите сектори	46
2. Преглед на обвързаната подкрепа след 2007 г. (национални доплащания и специфична подкрепа) и нейното влияние върху отделните сектори	51
3. Предложение за разпределение на подкрепата по сектори	57
3.1. Методика за определяне дяловете за разпределение на обвързаната подкрепа между уязвимите сектори за периода 2015-2020 г.....	57
3.2. Резултати от приложението на описаната методика	60
ПРИЛОЖЕНИЕ 1.....	66
ПРИЛОЖЕНИЕ 2.....	69

Списък на таблиците

Таблица 1. Структура и динамика на площите със зеленчукови култури през периода 2006 – 2013 г.	12
Таблица 2. Реколтирани площи от основни зеленчукови култури, ха	13
Таблица 3. Общо производство на някои зеленчуци 2006-2013г., тона.....	14
Таблица 4. Средни добиви от основни зеленчуци за периода 2006-2013г., кг/ха.....	15
Таблица 5. Средни добиви от домати в ЕС-27 за период 2004-2012 г., кг/ха.....	16
Таблица 6. Оранжерийно производство на основни зеленчуци, тона.....	16
Таблица 7. Баланс на производството и потреблението на зеленчуци, (хил.т)	17
Таблица 8. Брой стопанства, площи и среден размер на стопанствата, специализирани в производство на зеленчуци	17
Таблица 9. Структура на земеделските стопанства по юридически статут 2010г.	18
Таблица 10. Структура на стопанствата, специализирани в производство на оранжерийни зеленчуци – 2010 г.....	18
Таблица 11. Износ на зеленчуци, картофи и гъби за периода 2006 – 2012 г., тона	19
Таблица 12. Внос на зеленчуци, картофи и гъби за периода 2006 – 2012г., тона	19
Таблица 13. Търговско салдо на външната търговия със зеленчуци за периода 2005– 2012 година, хил.USD	20
Таблица 14. Структура и динамика на площите реколтирани с основни овощни видове за периода 2006 – 2013 година, ха.....	21
Таблица 15. Новосъздадени и невстъпили в плододаване овощни насаждения за периода 2008 – 2013 година, ха	22
Таблица 16. Разпределение на ябълките по гъстота на засаждане и групи по възраст през 2012 г., (бр./дка).....	22
Таблица 17. Производство на плодове за периода 2004 – 2013 година, тона.....	23
Таблица 18. Средни добиви при основни овощни видове за периода 2006-2013 година, кг/ха..	24
Таблица 19. Средни добиви при производството на ябълки за ЕС 27 - 2003-2012 година, кг./ха	25
Таблица 20. Брой и среден размер на стопанствата, заети с овощни насаждения.....	26
Таблица 21. Структура на земеделските стопанства по юридически статут – 2010 г.	26
Таблица 22. Износ на плодове, 2004 - 2012 г., тона	27
Таблица 23. Внос на плодове, 2004– 2012 г., тона	28
Таблица 24. Търговско салдо на външната търговия с плодове за периода 2006-2012 година, хил.USD,.....	28
Таблица 25. Брой животни за периода 2000 – 2012 г.....	30
Таблица 26. Производство на животинска продукция за периода 2000 -2012 г.	31
Таблица 27. Брой категоризирани ферми за производство на сурово краве мляко и отглеждани в тях животни към 1-ви декември.....	33
Таблица 28. Разпределение на млечните крави според броя на отглежданите животни в стопанство към 1.11.2012г.	33
Таблица 29. Брой биволи по райони на планиране	37
Таблица 30. Разпределение на стопанствата по класове и размер на стадата за основни групи животни	41
Таблица 31. Брой стопанства и площи, отговарящи на условията на подкрепа	42
Таблица 34. Икономическа ефективност на стопанствата с преживни животни.....	55
Таблица 35. Подпомогнати и допустими за подпомагане животни по схемите за национални доплащания	56
Таблица 34. Подпомогнати и допустими за подпомагане животни по схемите за специфично подпомагане	56
Таблица 37. Структура на уязвимите три сектора при разпределение на субсидиите за обвързано подпомагане в относителни дялове, (%).....	65
Таблица 38. Разпределение на субсидиите за обвързано подпомагане за 2015г. между сектори „Зеленчукопроизводство”; „Производства на плодове” и „Тревопасни животни”, (евро)..	65

Списък на фигурите

Фигура 1. Обща продукция от растениевъдство и животновъдство, %.....	7
Фигура 2. Дял на основни групи културиот ОП на селскостопанското производство, %.....	7
Фигура 3. Дял на основни животновъдни секториот ОП на селскостопанското производство, %	8
Фигура 4. Относителен дял на ОП, създадена от животновъдство, зеленчукопроизводство и овощарство в ОП от селското стопанство.....	9
Фигура 5. Относителен дял на ОП от подотрасъл животновъдствоспрямо създадената ОП от отрасъл селско стопанство	9
Фигура 6. Относителен дял на ОП, създадена в сектор многогодишни плодови и ягодови насаждения от ОП в отрасъл селско стопанство	10
Фигура 7. Дял на ОП от сектор зеленчуци в ОП от отрасъл селско стопанство.....	11
Фигура 8. Относителен дял на животновъдството, зеленчукопроизводството и овощарството в създадената ОП от трите уязвими.....	11
Фигура 9. Динамика на общо произведеното количество зеленчуци в България за периода 2001– 2013 година, хил. тона	14
Фигура 10. Динамика на общото произведено количество от плодове в България за периода 2001 – 2013 година, хил. тона	24
Фигура 11. Средна млечност от крава в България за периода 2001-2012 г., л/крава.....	34
Фигура 12. Породна структура на контролираните стада в говедовъдството, %	35
Фигура 13. Средни изкупни цени на сурово краве мляко, USD/t.....	35
Фигура 14. Динамика в броя на специализираните стопанства.....	40
Фигура 15. Разпределение на стопанствата по икономически размер, 2010 г.	42
Фигура 16. Среден икономически размер посспециализация на стопанства, 2010 г.	43
Фигура 17. Брутна продукция на земеделските стопанства.....	44
Фигура 18. Нетен доход на земеделските стопанства	45
Фигура 19. Норма на рентабилност на земеделските стопанства.....	45
Фигура 20. Динамика в изменението на общият брой на малкитерастениевъдни стопанства за периода 2005-2010 г., (хил.бр.)	47
Фигура 21. Динамика в изменението на общият размер на ИЗПпо видове малкирастениевъдни стопанства, за периода 2005-2010 г., хил.ха	48
Фигура 22. Динамика в изменението на общият бройна малките животновъдни стопанства за периода 2005-2010 г., (хил.бр.)	48
Фигура 23. Динамика в изменението на общият брой условните животински единици по видове малкиживотновъдни стопанстваза периода 2005-2010г., хил.бр.....	49
Фигура 24. Изменения в общата структура на малкитеЗС и на разпределението на ИЗПи на броя на животните в зависимост от производственото направлениепрез периода 2005-2010 г., (%).....	50
Фигура 25. Размер на оторизираната сума по схеми за национални доплащания и специфична подкрепа и средно ниво на усвояване на общия финансов ресурс 2009-2012 г., (млн. лв.).	54
Фигура 26. Разпределение на субсидиите за обвързано плащане между секторите на база получени резултати за 2009 г., (%)	61
Фигура 27.Разпределение на субсидиите за обвързано плащане между секторите на база получени резултати за 2011 г.(%)	63
Фигура 28. Разпределение на субсидиите за обвързано плащане между секторите на база получени резултати средно за 2009 и 2011 г., (%)	64

1. Исторически преглед на развитието на секторите с обвързано с производството подпомагане

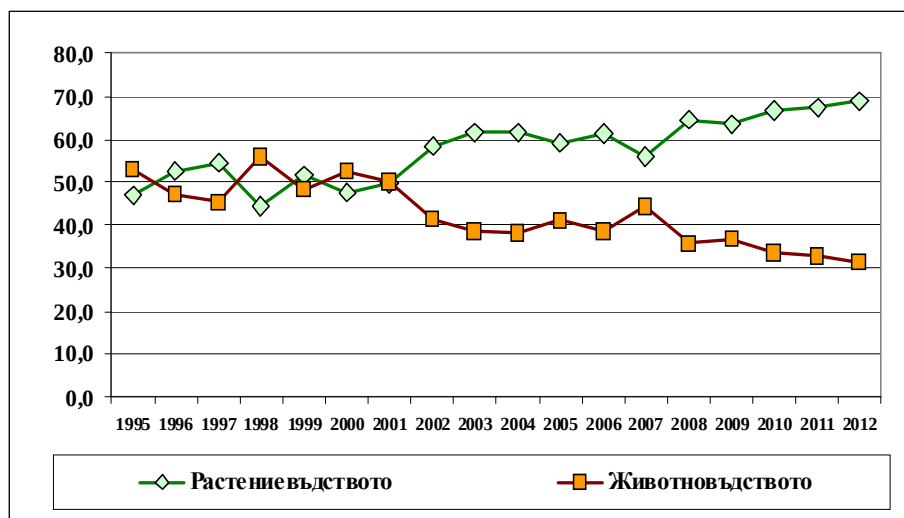
1.1. Значение на уязвимите сектори за българското селско стопанство

Прилагането на първия програмен и бюджетен период на Общата селскостопанска политика (ОСП) оказва общо положително влияние върху стопанската конюнктура в отрасъл селско стопанство и върху националната икономика като цяло. Същевременно, един подробен анализ в исторически план, откроява известни структурни промени на подотраслово и секторно ниво в земеделието. Развитието на животновъдството, на зеленчукопроизводство и овощарството не доведе до очакваните положителни резултати. Това обуславя необходимостта, при прилагане на ОСП 2014-2020, подотрасъл животновъдство (ЕРД, ДРД) и секторите зеленчукопроизводство и овощарство да бъдат обявени за уязвими.

За целта на настоящото задание, анализът е базиран насистема от стойностни и натурални икономически показатели. Предварително искаме да отбележим, че част от регистрираните тенденции, промени, дисбаланси и трудности в подотраслово и секторно ниво са повлияни и от силно отворения характер на българската икономика, както и от някои вътрешни условия (например ограничения достъп на малките земеделски стопанства до кредит). В новата ОСП 2014-2020, освен подкрепа по схемата обвързано с производството подпомагане, съществуват и редица други възможности. Те биха довели до потенциални синергийни ефекти за преодоляване на част от трудностите и подобряване на социално-икономическата и екологическа среда както в уязвими сектори и региони, така и общо в отрасъл селско стопанство. Предвид изискванията на Регламент (ЕС) № 1307/2013, подпомагането да осигури поддържане на настоящите нива на производство, поради наличието на някои неблагоприятни трендове, регистрирани при приложението на ОСП 2007-2013, подкрепата за уязвимите сектори у нас, може да има различни измерения.

Делът на растениевъдството и животновъдството при формиране на обща продукция (ОП) е съществен индикатор за икономическите резултати в двата основни подотрасъла на селското стопанство. Предвид целта на настоящия анализ се прави сравнение между ОП, създадена в растениевъдството и тази от животновъдството. За по-пълнен преглед на промените, настъпващи в стопанската конюнктура, ОП се проследява за относително по-дълъг период (1995-2012 г.)(фиг. 1).В началото на наблюдавания период в животновъдството се създава повече ОП в сравнение с ОП от растениевъдството. През 1996-2000 г. се наблюдава процес на колебливо разминаване между двата подотрасъла. В 2001 г. се постига равновесно състояние. След 2002 г. ОП, създадена в подотрасъл растениевъдство устойчиво превишава създадената от животновъдния подотрасъл. В годините на пълноправно членство на България в ЕС-27, регистрираната структурна промяна в отрасъла приема все по-изразен характер. След 2007 г. се отчита ускорено нарастване на относителния дял на създадената ОП от растениевъдството. Този процес дава основание да направим извод, че през първия етап от прилагането на Общността земеделска политика ОСП 2007-2013, част от структурните промени в българското селско стопанство прерастват в структурни дисбаланси.

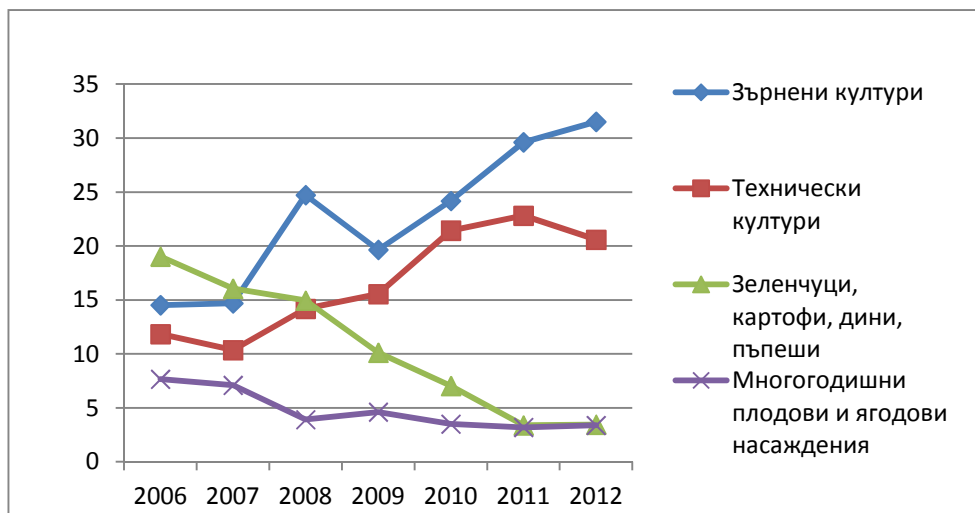
Фигура 1. Обща продукция от растениевъдство и животновъдство, %

Източник: Евростат, собствени изчисления

Секторните изменения в двата основни подотрасъла на селското стопанство у нас, растениевъдство и животновъдство, настъпили след прилагането на ОСП, са проследени на фиг. 2 и фиг. 3. Променената стопанска конюнктура повлиява съществено развитието на отделните групи култури. Процесите и настъпилите изменения през наблюдавания период (2006-2012 г.), се онагледяват посредством създадената обща продукция. Позоваването на този стойностен икономически показател откроявава определени тенденции с устойчив характер, както при растениевъдния, така и при животновъдния подотрасъл на селското стопанство в България.

Фигура 2. Дял на основни групи културиот ОП на селскостопанското производство, %

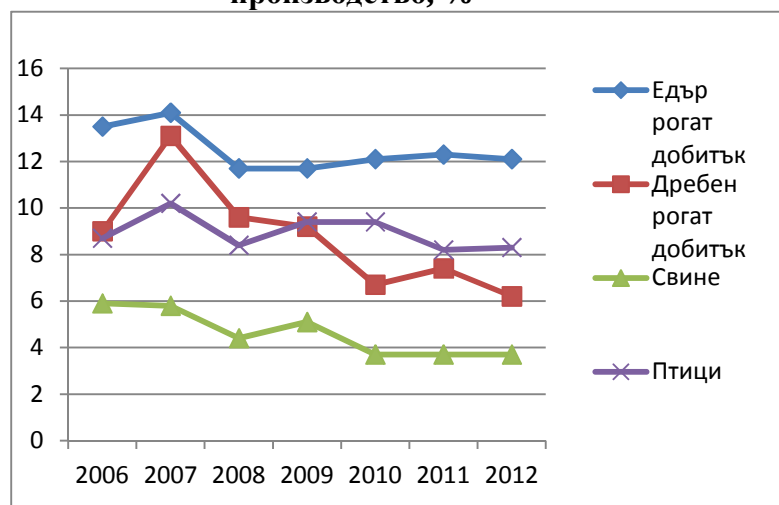
Източник: Евростат, собствени изчисления

През изследвания период делът на ОП, създадена от зърнените култури се повишава над два пъти. В последната година на наблюдение, зърнопроизводството създава една трета от ОП в българското селско стопанство. Този резултат се дължи на синергийни ефекти между благоприятни агроекологични и почвено-климатични условия у нас и устойчив ръст в търсенето на зърнените култури като ликвидна борсовата стока на международните пазари. Същевременно, приложението на ОСП

след 2007 г. води до почти пълно маргинализиране на зеленчукопроизводството и овощарството. През 2006 г., почти една пета от ОП в селското стопанство е с произход зеленчукопроизводство. Спадът в края на периода е около 6 пъти. Технологичните изисквания на това, интензивно по своя характер, производство, Липсата на подготовка на сектора за силната конкуренция от другите страни членки на ЕС, навлизането на супермаркетите в търговията на дребно, наличието на много малки стопанства в сектора на плодове и зеленчуци, нелоялната конкуренция от съседни страни, липсата на сдружения на зеленчуко и плодотъркаватели са част от факторите, допринесли за това състояние. Делът на производството на плодове в ОП от селското стопанство през 2006-2012 г. намалява двойно. В края на периода има символични стойности. Този процес е белег на изключително неблагоприятна тенденция. Към причините, които споменахме при сектор зеленчукопроизводство, може да се добави и процеса на излизане от оборот на голяма част от овощните градини и относително малкият дял нови, заместващи старите овощни градини, насаждения.

Очакванията при приложението на ОСП след 2014 г. са част от регистрираните до тук структурни дисбаланси да бъдат преодоляни. Това предположение може да се обоснове с наличието в новия бюджетен и програмен период на схеми и мерки, които благоприятстват ограничаване на част от затрудненията при производството на плодове и зеленчуци. Това са два сектора от растениевъдството, за които България има редица сравнителни предимства. Продукцията е разпознаваема с добрите си органолептични качества, високи и балансирани стойности на витамини, минерали, аминокиселини и др. съставки, незаменими за пълноценното и рационално хранене на човека.

Фигура 3 Дял на основни животновъдни сектори от ОП на селскостопанското производство, %

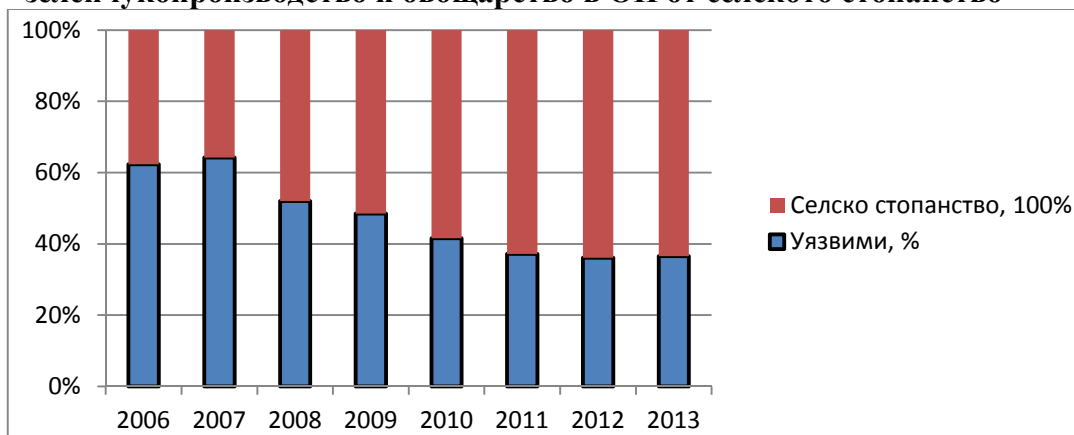

Източник: Евростат, собствени изчисления

Измененията в относителния дял на общата продукция, създадена в секторите на подотрасъл животновъдство, настъпили през анализирания период са отразени на фиг. 3. При всички сектори се отчита спад. След 2008 г., стагниращата тенденция има устойчив тренд. При дребния рогат добитък ОП намалява почти два пъти. В края на периода спада на ниво от 6 %. Тенденцията е повече от неблагоприятна, предвид традициите на българското овцевъдство и богатите природни дадености на страната. България притежава уникални като биоразнообразие и качество на тревостоя пасища, едни от най-богатите земи с висока природна стойност, които са припознати като европейско богатство и са в режим на Натура 2000. И тук синергията е видна, поради факта, че изпасването на тревостоя е най-ефикасната технология за неговото

поддържане и съхраняване на екологично значими ландшафти. Същевременно, през целия период на пасищния сезон, пашата е най-евтин ресурс за изхранване на животните и разходите за единица крѐмна стойност са минимални.

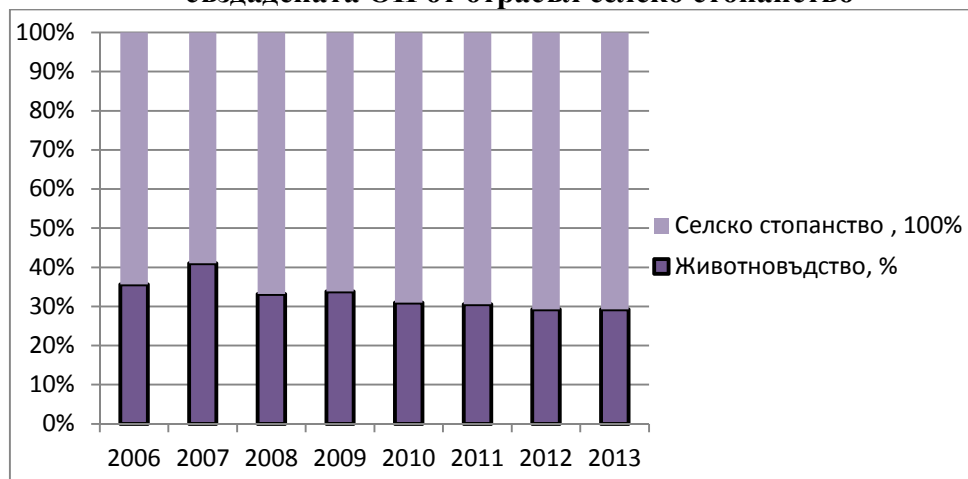
Фигура 4. Относителен дял на ОП, създадена от животновъдство, зеленчукопроизводство и овощарство в ОП от селското стопанство

Източник: Евростат, собствени изчисления

Графичното представяне на промените, настъпили в ОП, създадена от т.н. през новата ОСП, уязвими - животновъдство, овощарство и зеленчукопроизводство (фиг. 4) онагледява процеса на свиване на дела на тези три сектора в ОП на селското стопанство.

Фигура 5. Относителен дял на ОП от подотрасъл животновъдствоспрямо създадената ОП от отрасъл селско стопанство

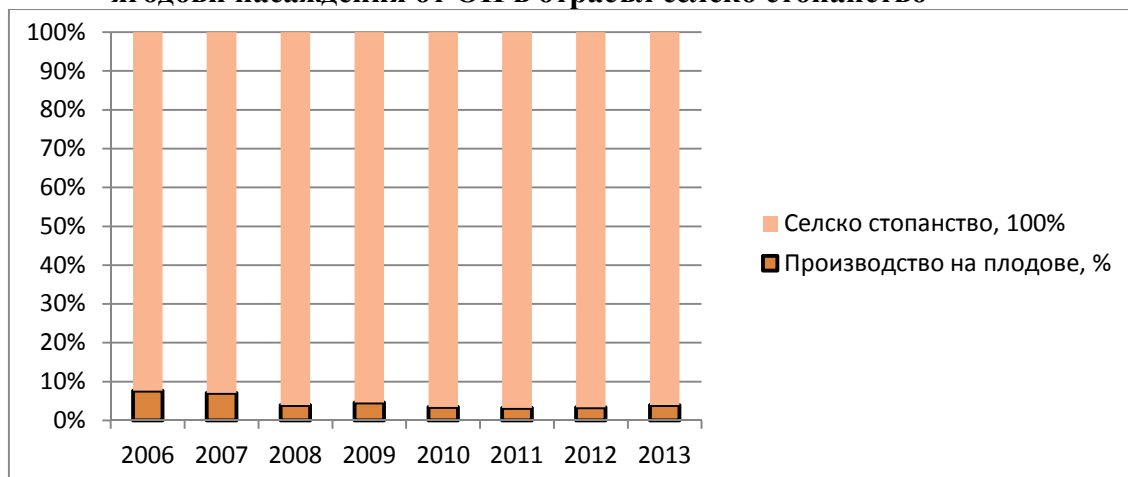
Източник: Евростат, собствени изчисления

Данните от фиг.5 показват тенденция на свиване дела на животновъдството от 40 % в годината на пълноправното ни членство в ЕС – 27 през 2007 г., до устойчива тенденция на ниво от 30 % в последните четири годшни от наблюдавания период. Предвид социално-икономическата и екологична роля на подотрасъл животновъдство, която вече бе спомената в по-горния анализ, тенденцията на редуциране на ОП от животновъдството е неблагоприятна. В още един аспект този факт е натоварен с негативна оценка. Характерът на производственият процес в животновъдството предполага създаване на продукти с добавена стойност. Това е процес, широко подкрепян в почти всички държави членки на ЕС. Една от причините, но не единствена

е, че това е икономически и добре работещ механизъм и социален стимул за задържане на негативните процеси на обезлюдяване на цели региони, с преки и косвени ползи за устойчивото развитие.

Резултатът, който представя фиг. 6 показва мястото и значението на производството на плодове в създаването на стойност от отрасъл селско стопанство. Тенденцията е в посока на изключително устойчив процес на свиване на стойностния икономически показател ОП. В последните четири години от изследвания период делът на сектор многогодишни и ягодови насаждения трайно се установява на ниво под 5%.

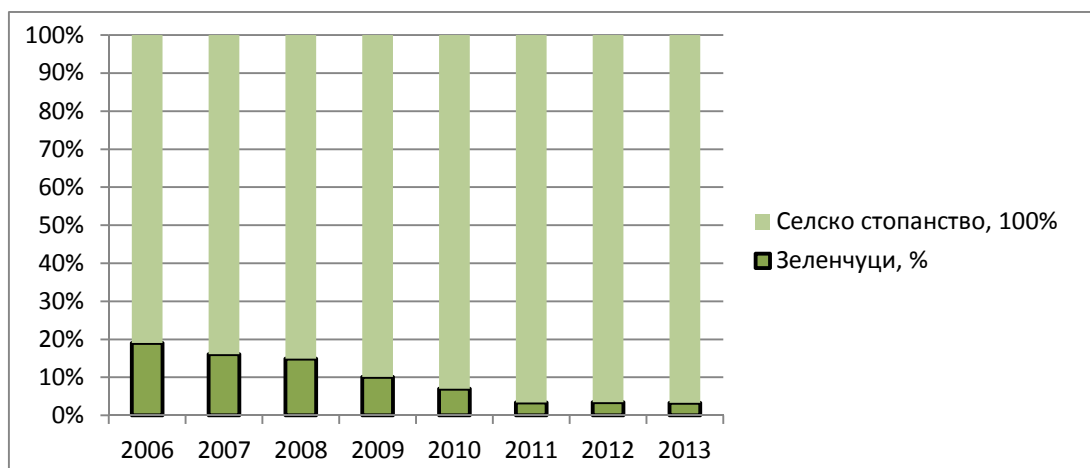
Фигура 6. Относителен дял на ОП, създадена в сектор многогодишни плодови и ягодови насаждения от ОП в отрасъл селско стопанство

Източник: Евростат, собствени изчисления

Част от причините за стагниращата тенденция вече бяха очертани. Нивото на икономическото състояние на сектора е белег на сериозни дисбаланси между производствени резултати и ресурси за производството. Поддържането му това равнище, каквото е изискването на ЕС, не е особено трудна задача. Общностните политики и промените в тях са провокирани от желания да се преодолеят някои негативни тенденции, регистрирани в част от държавите-членки. Тези тенденции, при съществуващата стопанска конюнктура, в България са с още по-силно изявен отрицателен знак. Директните плащания са инструмент, който има потенциал и ще закрепят статуквото. Предвид значимостта на сектора, се откроява необходимост от синергийна подкрепа, т.е. използване на всички допустими схеми и мерки за подпомагане на производството на многогодишни плодови и ягодови насаждения. Мерките за малки земеделски стопанства, за млади земеделски стопани, „къси вериги задоставка“, фермерски пазари, създаване на организации на производители, биологично производство, изграждане на иригационни системи и др. имат потенциал да подпомогнат не само оцеляването на сектора, но биха довели и до стабилизирането му. В новата ОСП 2014-2020г. все по-голяма значимост имат въпроси, свързани с хранителната верига. В тази връзка, предвид суровинната база, която се осигурява за ХВП, потенциалната роля на сектор производство на многогодишни плодови и ягодови насаждения, както и на зеленчукопроизводството нараства.

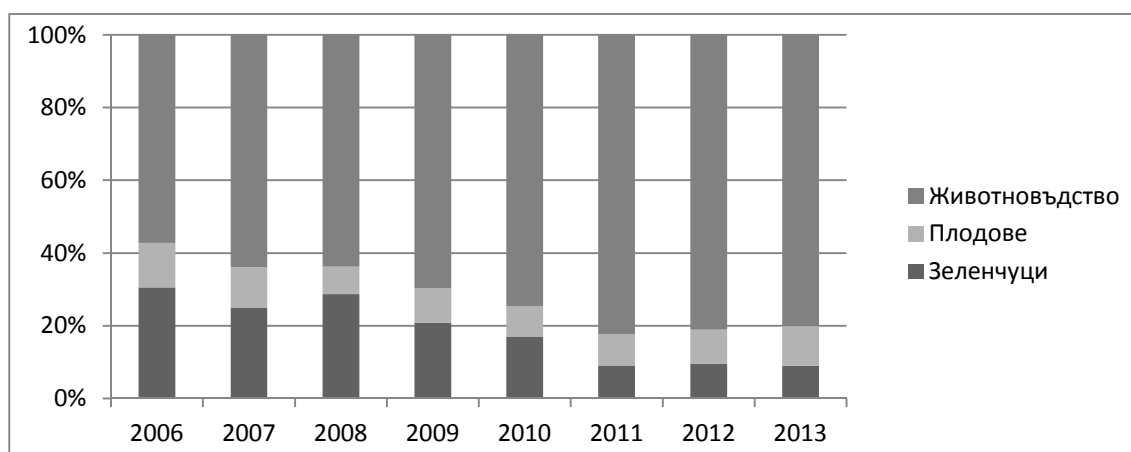
Фигура 7. Дял на ОП от сектор зеленчуцив ОП от отрасъл селско стопанство

Източник: Евростат, собствени изчисления

Данните от графиката (фиг. 7), регистрират тенденция на рязък спад в икономическата значимост на сектор зеленчукопроизводство в нашата страна. За да очертаем максимално прецизно тази тенденция, цитираме точните числа. През 2006 г. общата продукция от сектора е възлизала на 19.03 % от общо създадената в отрасъла ОП. В последната година от анализирания исторически период е достигнат „исторически“ минимум – 3.29 %. Потъването на сектора условно се разделя на два подпериода. Плавно, до 2009 г. И ускорено стагниращо. През 2013 г. значимостта на зеленчукопроизводството е спаднала над 6 пъти спрямо 2006 г. Ресурсът на всички мерки, които изброихме при анализа на състоянието на производството на плодове, би могъл да се използва и при сектор на зеленчукопроизводство. Директните плащания ще поддържат това ниво на стагнация.

Фигура 8. Относителен дял на животновъдството, зеленчукопроизводството и овощарството в създадената ОП от трите уязвими

Източник: Евростат, собствени изчисления

За осезаема подкрепа и стабилизиране на сектора, поне на нивото от началото на европейското членство на страната, са необходими комплексни и аргументирани решения. ОСП поощрява създаване на продукти с добавена стойност, като работещо решение в посока ограничаване на процесите на обезлюдяване на редица региони на страната и оживяване на местната икономика. В тази връзка, значението на уязвимите

сектори е съществено. Търсенето на продукти със защитено наименование на произход и географско указание, от екологично чисти региони е все по-разширяваща се ниша както на външния, така също и на вътрешния пазар.

В края на историческия анализ, характеризиращ икономическата значимост на трите уязвими отрасли за създаването на стойност в селското стопанство, си позволяваме едно относително сравнение между тях. С този подход искаме да подчертаем тенденция, която се открие в гореизложения анализ. Въпреки, че и животновъдството и овощарството и зеленчукопроизводството изпитват съществени трудности при адаптирането си в новата стопанска конюнктура след 2007 г., данните от фиг. 8 показват, че след 2011 г. секторите за производство на плодове и зеленчуци са изключително затруднени да развият своя икономически и производствен потенциал. В променената икономическа среда, те нямат ресурс да неутрализират влиянието на непредсказуеми природно-климатични условия, да устояват на конкурентния натиск на силно субсидирани стоки, да реагират на промени в изкупните цени и в цените на средствата за производство. Почти компрометираната реколта през 2011 г. оказва трайно негативно влияние върху отрасъла. Това доведе до маргинализиране на българското производство на плодове и зеленчуци и до незадоволително състояние на основни сектори на подотрасъл животновъдство.

1.2. Анализ на сектор „Плодове и зеленчуци”

1.2.1. Анализ на сектор „Зеленчуци”

Производството на зеленчуци е традиционно за България. Производството на зеленчукови култури има отношение както към икономиката, така и към човешкото здраве. В годините на преход, включително и след присъединяването на страната ни към ЕС, в резултат на многобройни причини, част от които анализираме, относителното му значение намалява съществено.

Площи, добиви и производство – от открити и от оранжерийни площ

Площите, заети със зеленчукови култури, през последните години заемат около 2,2-2,3% от използваната земеделска площ в страната. Относителният дял на оранжериите през разглеждания период представлява около 2% от площите заети със зеленчуци. Динамиката на площта на зеленчуковите култури след 2006 година показва категорична и ясно изразена тенденция на спад. От годината преди присъединяването на страната ни в ЕС, общата площ заета със зеленчукови култури намалява устойчиво намалява и към 2013 г. тя е 60 % спрямо площта през 2006 г. (табл. 1).

Таблица 1. Структура и динамика на площите със зеленчукови култури през периода 2006 – 2013 г.

Показател	Мярка,	Години							
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Открити площи	ха	68918	55630	53037	46526	42162	45679	34422	39113
Стъклени оранжерии	ха	517	539	485	448	487	367	946	-
Полиетиленови оранжерии	ха	557	515	511	502	540	692	2,0	-
Обща оранжерийна площ	ха	1074	1054	996	950	1027	1059	948	1047
Обща площ	ха	69567	56684	54033	47456	43190	46739	35370	40161

Източник: МЗХ, отдел “Агростатистика”, 2006-2013 г.

Намалението се дължи на редуцията на площите при полското зеленчукопроизводство. Незначителна промяна и слабо увеличение има при площите със стъклените и полиетиленовите оранжерии за разглеждания период. Проблеми при организацията и реализацията на производството са една част от комплекс от причини за сериозното намаление на площите, заети със зеленчуци през последните няколко години. Площите, заети с оранжерии, като цяло представляват малък процент от общата земя със зеленчуци – около 2%, е относително независимо от климатичните условия и при него ежегодните колебания в произведеното количество зеленчуци се влияе от чисто пазарни механизми.

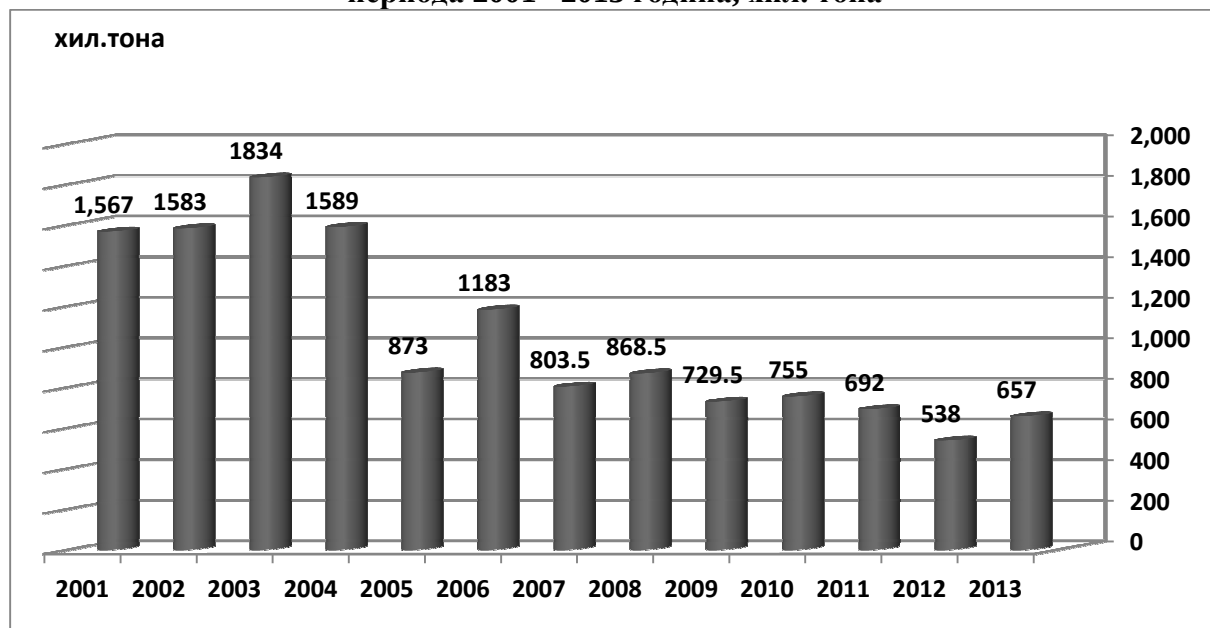
Данните за произведените количества от зеленчуци (общо – от открити площи и от оранжерии) показват устойчива тенденция на намаляване на произведената продукция, макар да има изключение през 2008 година, когато са произведени 868,5 хиляди тона. Произведеното количество е по-високо през тази година поради добрите климатични условия.

Таблица 2. Реколтирани площи от основни зеленчукови култури, ха

Вид	Години							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Домати	7022	4828	3473	3007	2924	3860	3401	3242
Пипер	8515	5497	3750	5013	4703	4620	3012	4035
Краставици	562	496	125	369	749	550	566	592
Корнишони	429	354	245	506	103	235	136	160
Дини	6413	3380	3507	3859	3302	3793	3091	3062
Пъпеш	3655	1180	1242	1734	990	1504	1267	1119
Главесто зеле	2817	2246	2092	1595	2615	2554	2083	1903
Картофи	24471	22427	21710	14001	13805	16218	14906	12765
Лук кромид	2216	1262	1281	1179	1666	1498	1278	1225

Източник: МЗХ, отдел “Агростатистика”, 2006 - 2013 г.

Фигура 9. Динамика на общо произведеното количество зеленчуци в България за периода 2001– 2013 година, хил. тона

Източник: Аграрни доклади 2001-2013 г. отдел „Агροстатистика” 2001-2013г.

Обяснението за непрекъснатия спад в производството е свързано с драстичното намаляване на площите през годините. Средните добиви се колебаят, тъй като са в пряка зависимост от конкретните метеорологични условия през годините.

Таблица 3. Общо производство на някои зеленчуци 2006-2013г., тона

Видове зеленчуци	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Домати	212 969	133 188	134 131	104 234	114 605	103 145	94 016	77660
Пипер	156 684	81 744	59 524	71 469	69 080	66298	47 087	59277
Патладжан	7 782	8 318	7 062	16 638	10 747	6 826	7 830	8169
Краставици	61477	57183	62618	77988	65668	58 852	37961	11 133
Дини	135 947	76 914	79 681	88 895	61 967	37 935	55 703	64040
Пъпеша	49 875	18 753	13 667	21 760	8 841	15 044	17 685	14640
Картофи	386 050	298 722	353 060	231 745	251 205	162 187	177 007	197784
Главесто зеле	72 662	50 000	64 884	39 389	78 939	25 542	47 301	44947
Лук кромид	20 272	10 598	16 013	8 223	19 146	14 988	10 344	13375

Източник: МЗХ, Агροстатистика 2006-2013 г.

В структурата на общата площ, а също и в произведените количества от зеленчуци, има висока концентрация на малко на брой култури. Картофите заемат основна част, следвани от домати, краставиците, пипера, кромид лук и др. Без изключение при всички произведени зеленчукови култури има намаление в пъти на произведената продукция за разглеждания период. Почти с 300% намалява производството на домати, картофи, краставици, главесто зеле и др.

Произведените количества картофи в България намаляват от 386 050 т. през 2006 г. до 177 007 т. за 2012 г. Благоприятната в климатично отношение 2008 година се отразява и на добивите не само при картофите, но и при домати, главестото зеле, лука, но това е по-скоро изключение, а не тренд.

Обяснението за драстичното намаление в производството се дължи на комплекс от фактори. От данните за преброяването на земеделските стопанства през 2010 г. в сравнение с 2007 г. се забелязва и намаляване на земеделските стопанства специализирани в отглеждането на зеленчуци. Намалените производствени количества може да се обяснят освен с намалените площи, но и със силната конкуренция в сектора. Ефект оказва и ниската степен на подпомагане на земеделските производители. Разрушената хидромелиоративна система в България доведе до момент, при който се поставя производството на зеленчуци под силна зависимост от конкретните метеорологични условия. Това води до силно изразена несигурност и сериозна вариабилност на производството. Високите технологични разходи за отглеждане, липсата на квалифицирана работна ръка също допринасят за влошаване на показателите характеризиращи производството на зеленчукови култури у нас.

Първото нещо, което прави впечатление при анализа на нивото на средните добиви е, че при всички култури те са твърде ниски. Конкретните метеорологични условия оказват пряко влияние върху средните добиви, но може категорично да се твърди, че средните добиви не отговарят на потенциала на сортовете, които се сеят или засаждат. Така например, според Официалната сортова листа на ИЗК "Марица" всички сортове и хибриди домати имат потенциален добив от над 4,5 т./дка, при пипера около 3,0 т./дка и др.

Таблица 4. Средни добиви от основни зеленчуци за периода 2006-2013г., кг/ха

Видове зеленчуци	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Домати	24 283	19 709	28 345	24 182	28 545	17576	21 666	23 918
Пипер	17 993	14 395	15 124	13 648	14 014	13717	15 244	14 725
Патладжан	25 246	23 316	26 610	23 721	23 559	19403	34 773	28 122
Краставици	22 224	16 216	28 394	23 764	24 177	20 734	27 580	18 095
Дини	21 197	22 735	22 719	23 020	18 763	17926	18 002	21 012
Пъпеш	13 638	15 648	10 955	12 496	8 893	10074	13 934	13 077
Картофи	15 771	13 317	16 258	16 539	18 193	14320	10 150	15 691
Главесто зеле	25 727	22 055	30 957	24 636	30 124	17464	22 734	23 755
Лук кромид	9 143	8 396	12 485	6 973	11 489	11175	8 091	10 444

Източник: Аграрни доклади 2006-2013 година, МЗХ, отдел "Агростатистика 2005-2013"

Този извод се налага от данните за нивото на средните добиви при домати - един от най-застъпените зеленчукови видове не само у нас, но и в ЕС за разглеждания период. В страните от ЕС, които отглеждат домати, средните добиви са над 10 тона/дка, докато за България средно за разглеждания период е 2860 кг/дка. За сравнение в съседна Турция и Гърция (табл. 5.), добивът от домати от единица площ е около 2-3 пъти по-висок. При такава разлика в средните добиви лесно може се направи сметка за икономическата ефективност на производството и конкурентните позиции на българското зеленчукопроизводство в сравнение това с производство в съседните на България страни.

Таблица 5. Средни добиви от домати в ЕС-27 за период 2004-2012 г., кг/ха

Страна ЕС-27	Година								
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
България	19320	23430	30430	27750	38310	34730	32840	23980	27650
Германия	198000	191607	177330	208670	217000	222000	22790	239000	194550
Гърция	52660	55670	53450	53130	53540	-	58110	59300	61300
Испания	62710	66530	67030	76580	69580	76480	72770	76560	83800
Франция	143810	158060	16821	17426	17429	-	136290	-	145900
Италия	52990	51780	52010	52100	51790	54510	50700	-	55870
Холандия	46786	47143	45333	45667	45625	5000,0	48628	47885	47605
Полша	17580	17610	18410	24120	24510	23900	46780	52760	57930
Румъния	28250	16810	17750	15600	17700	17000	14550	18650	15230
Турция	46070	49980	50800	54140	56330	-	-	60790	60050

Източник: Евростат, 2013

Един от най-съществените проблеми и фактор оказващ влияние за получаване на ниски средни добиви е прилагането на остарели, по-екстензивни технологии. Друга съществена причина е почти разрушената хидромелиоративна система в България, което поставя производството на зеленчуци под много голяма зависимост от метеорологичните условия. Нестартирането на мярка 125 по време на ПРСР 2007-2013 г. свързана с изграждане на напоителни системи оказва своето негативно въздействие за задълбочаване на проблемите свързани с напояването в страната. Към момента по данни на МЗХ на едва около 2% от обработваемата земя има възможност за напояване.

Оранжерийно производство

Оранжерийното производство се определя от няколко основни зеленчукови култури като домати, краставици, пипер-сладък, корнишони, салати и марули и др.

Около 80% от общо произведената продукция се пада на произведените домати, пипер и краставици.

За разглеждания период площите с произведените зеленчуци в оранжерии намаляват с 8,4%. По видове, оранжерийните домати намаляват с 26,4% от 2006 г. до 2011 година. Увеличение има при краставиците, от 37 724 т. на 44 765 т. през 2010 година. Тази култура участва с най-голям дял в износа на страната - 60% на пресни плодове и зеленчуци.

Таблица 6. Оранжерийно производство на основни зеленчуци, тона

Видове зеленчуци	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Домати	42 442	38 031	35 668	31 509	31 127	35 296	20 328	40 558
Краставици	37 724	42 835	51 317	56 397	44 765	40 752	28 048	40 763
Пиперсладък	3 467	2 614	2 805	3 052	3 164	2 919	1 166	4 198
Корнишони	1 725	564	770	786	282	1494	443	1 109
Салати и марули	2 299	1 944	3 159	3 864	1 444	1 425	1 031	-
Общо	90 048	89 225	95 971	97 702	84 185	86 345	54 034	99 244

*Източник: МЗХ, Аграрни доклади 2003-2013 г., отдел "Агростатистика",
бюлетени 2006-2013 г.*

Илюстрация на спада в производството на зеленчуци е увеличаващия се дисбаланс между потреблението и производството им. Още преди приемането на страната ни в ЕС България произвежда по-малко, отколкото потребява населението. Тази негативна тенденция след приемането ни в Евросъюза се засилва и за задоволяване на нуждите от зеленчуци страната ни разчита на внос, както от страни от ЕС, така и от трети страни.

Таблица 7. Баланс на производството и потреблението на зеленчуци, (хил.т)

Години	2006	2007	2008
Производство	976,2	686,8	767,2
Потребление	1045,1	823,1	912,8
Разлика	- 68,9	- 136,3	- 154,4
% на самозадоволяване от общото производство	96,4	83,4	84

Източник: МЗХ "Агостатистика" Аграрен доклад 2007, 2008, 2009 г.

Структура на стопанствата, специализирани в отглеждане на зеленчуци

Резултатите от преброяването на земеделските стопанства през 2010 г. сочат значително намаление на броя на стопанствата, специализирани в отглеждането на зеленчуци спрямо тези през 2007 г. Наблюдава се известно окрупняване на стопанствата, за което вероятно допринасят директните плащания на площ. Като цяло обаче средният размер на стопанство остава нисък.

При пресните зеленчуци (вкл. картофи и ягоди) броят на стопанствата през 2010 г. е намалял с 38% в сравнение с 2007 г., а площта с 9%, в резултат от което средният размер на стопанство е нараснал от 0,19 ха на 0,28 ха.

Таблица 8. Брой стопанства, площи и среден размер на стопанствата, специализирани в производство на зеленчуци

	Брой стопанства		Изменение 2010/07	Площ (ха)		Изменение 2010/07	Среден размер на стопанство (ха)	
	2007	2010		2007	2010		2007	2010
Пресни зеленчуци, вкл. картофи и ягоди	215 164	134 016	-38%	41 343	38 027	-9%	0.19	0.28

Източник: МЗХ, отдел „Агостатистика“ – „Преброяване на земеделските стопанства през 2010 година“ и „Структура на земеделските стопанства в България `2007`“

При краставиците и домати - открити площи средната обработвана площ на стопанство е съответно 0,4 и 0,8 дка, а при оранжерийните краставици и домати – съответно 1,4 и 1,2 дка.

Структурата на стопанствата специализирани в отглеждането на зеленчуци и картофи по юридически статут показва, че 99% от занимаващите се с това производство са физически лица - 133 035 бр. със средна площ от 1,2 дка. При едноличните търговци средната площ на която отглеждат зеленчукови култури е 36,64дка. При кооперациите средната площ е 97,2, а при търговските дружества – 88,9 дка.

Таблица 9. Структура на земеделските стопанства по юридически статут 2010г.

Общо стопанства, бр.	Юридически статут			
	Физически лица	ЕТ	Кооперации	Търговски дружества
134 016	133 035	418	63	467
Обработваема площ, дка				
380 270	316 660	15 318,4	6 125	41 531
Средна обработваема площ, дка	1,2	36,64	97,2	88,9

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика“ – „Преброяване на земеделските стопанства през 2010 година“

При оранжерийното производство – табл. 10 , за 2010 г. са отчетени 6 412 бр. земеделски производители с обща площ заета със стъклени оранжерии и полиетиленови оранжерии от 10 458дка. Прави впечатление, че при най-многобройната група по юридически статут – физическите лица средния размер на обработваемата площ е под 1 дка.

Таблица 10. Структура на стопанствата, специализирани в производство на оранжерийни зеленчуци – 2010 г.

Общо стопанства, бр.	Юридически статут			
	Физически лица	ЕТ	Кооперации	Търговски дружества
6412	6221	67	3	112
Обработваема площ, дка				
10 458	6110	738	62	3408,2
Средна обработваема площ, дка	0,98	11,01	20,66	30,43

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика“ – „Преброяване на земеделските стопанства през 2010 година“

Търговия със зеленчуци

През последните години единственият отрасъл в икономиката на страната, който формира положително външнотърговско салдо, е селското стопанство. Този показател го определя като жизнен отрасъл, способен да допринесе за изграждането на конкурентен и ефективен производствен и бизнес потенциал. Присъединяването на България към ЕС през 2007 г. доведе до промяна в структурата на търговията с аграрни стоки. Поради по-изгодните икономически условия за търговия на единния европейски пазар, търговските потоци постепенно се пренасочват към държавите от ЕС, за сметка на други икономически общности и региони. През 2010/11 г. около 71,8% от българския износ се осъществява в Общността. Същевременно, около 75% от доставяните в страната земеделски продукти са от държавите-членки на ЕС .

От страната се изнасят основно краставици, домати, зеле, гъби и сладки пиперки. При отделните видове зеленчуци се наблюдават разнопосочни колебания на

износа през годините, в зависимост от производството и пазарната конюнктура през съответната година. Добра реализация на европейския пазар намират българските оранжерийни краставици и домати. Износът на пресни домати през 2009 г. е 10 740 тона, което е около 35% от общия износ на пресни зеленчуци. По страни най-големи количества са изнесени за Румъния – 9 479 тона, Германия –564 тона, Гърция – 405 тона и др. Регистрираният износ на краставици и корнишони през 2009 г. е 10 338 тона. Традиционно, най-значителните доставки са предназначени за пазарите на Германия – 5 238 тона, Чехия – 2 896 тона и Румъния – 1 936 тона. Извън ЕС, традиционно основна част от износа на плодове и зеленчуци е насочена за Русия

Таблица 11. Износ на зеленчуци, картофи и гъби за периода 2006 – 2012 г., тона

Видове зеленчуци	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Зеленчуци, картофи и гъби, общо	11 598	11 980	22 185	30 480	28 336	69 460	73 626
Картофи	111	680	670	95	617	402	3 316
Домати	439	945	5 891	10 740	4 797	2 346	1 115
Пипер сладък	1 755	949	1 384	1 387	1 502	1 089	566
Лук зрял, за посев, чесън, праз	574	112	469	513	346	742	420
Зеле главесто	111	323	913	2 638	2 421	1 759	51
Краставици и корнишони	6 007	7 263	10 127	10 338	10 919	17 735	10 790
Моркови, репи, целина	23,44	64,91	43	625	241	21,6	41,1
Бобови с или без шушулки	498	2,6	91	298	1 198	228	148
Гъби	1 678	1 300	1 080	1 454	2 104	1 060	391

Източник: НСИ, 2013 г.

От данните се забелязва тенденция на повишение на износа на пресни зеленчуци. Темпът на нарастване е повече от два пъти, като при някои от културите нарастването е няколкократно (домати, зеле, гъби и др.).

По отношение на вноса, тенденцията е за трайно повишение, както в натурално, така и в стойностно изражение. През 2006 г. страната ни внася 80 451 тона зеленчуци, а според НСИ 2012 г. (Табл. 12) година вноса се е увеличил почти трикратно до 207 932 тона. Внасяме зеленчуци, за чието производство страната ни има подходящи условия за производство, но поради изброените по-горе причини се разчита на внос. Най-голям дял във вноса на пресни зеленчуци заемат домати, картофите, лук и моркови. Вноса на домати е основно от Турция, Македония, Гърция, а в последните години и от Полша. Увеличение на внесените количества се наблюдава и при пресните краставици и корнишони и възлиза на 13 818 тона през последната година. Най-големи вносители са Турция – 8 026 тона, Гърция – 1 584 тона и Македония – 1 229 тона.

Анализът на външната търговия със зеленчуци показва растеж на износа от 48 165 млн. долара през 2006 година на 73 367 млн. долара през 2012 г. Реално това е четирикратно увеличение, дължащо се на увеличения износ в натурално изражение, но и на по-високите цени на международните пазари за разглеждания период.

Таблица 12. Внос на зеленчуци, картофи и гъби за периода 2006 – 2012г., тона

Видове зеленчуци	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Зеленчуци, картофи и гъби, общо	80 451	148 256	166 975	191 646	152 215	195 665	207 932
Картофи	13 907	26 770	17 834	22 001	18 440	15 635	27 445
Домати	9 918	40 290	58 079	80 022	45 755	31 384	32 445
Лук зрял, за посев, чесън, праз	25 142	32 516	28 561	18 074	17 867	21 294	20 946
Зеле - главесто	5 490	12 061	10 250	16 287	14 884	11 685	13 760
Краставици и корнишони	4 658	7 630	8 929	14 400	14 884	10 059	13 118
Моркови, репи, целина	8 960	10 991	8 137	12 826	15 584	16 923	16 636
Бобови с или без шушулки	336	236	618	339	1 062	1 123	472
Гъби	4,445	45,44	705	356	58	230	1451

Източник: НСИ 2013 г.

До 2006 година България има положително търговско салдо в търговията си със зеленчуци.

След тази година, салдото става трайно отрицателно, за да достигне през 2009 година – 56,309 млн. долара (табл. 13.). Това се дължи на рязко увеличения внос на всички зеленчуци като обеми. Категорично може да се твърди, че страната ни се е превърнала в траен нетен вносител на зеленчуци. През 2009 година вноса на зеленчуци в нашата страна достига 6,32 % от всички внесени продукти.

Таблица 13. Търговско салдо на външната търговия със зеленчуци за периода 2005– 2012 година, хил.USD

2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012	
износ	внос	износ	внос	износ	внос	износ	внос	износ	внос	износ	внос	износ	внос
48165	28255	58917	78721	70350	116470	94863	151172	81555	107816	84276	115316	73367	109317
19 910		- 19 804		-46 120		-56 309		- 26 261		-31 040		-35 950	

Източник: НСИ 2007-2013 г.

Изводи:

- Актуалното състояние на българското зеленчукопроизводство е крайно неблагоприятно. Произведената обща продукция от този важен в много аспекти сектор намалява прогресивно през изследвания период.

- Производствените площи показват непрекъснат спад в пъти, а произведената продукция от полското производство не може да задоволи потреблението на зеленчуци у нас.

- Нивото на средните добиви е значително под средните добиви в ЕС и в страни, от където страната осъществява внос. Ниските средни добиви се дължат основно на използването на екстензивни технологии в сектора и разрушена хидромелиоративна система, поставяща производството на зеленчуци в зависимост от метеорологичните условия през годините.

- Износа на зеленчуци от страната ни нараства в количествено отношение, но на фона на непрекъснато увеличаващия се внос търговското салдо при търговията е отрицателно и България е трайно нетен вносител на зеленчуци.

- Земеделските производители специализирали се в зеленчукопроизводство намаляват, без обаче това да е свързано с голямо увеличение на средния размер на обработваемата земя в сектора.

- Високите технологични разходи при производството на зеленчукови култури определя влиянието на СЕПП и НД на площ като символично. При основни зеленчукови култури това подпомагане е незначително от разходите и не спомага за тяхното намаляване, нито води до получаване на печалба.

- Дребните производители произвеждат, без да имат договори за реализация и да правят сериозни пазарни проучвания, което почти винаги води до периодични кризи на дефицит или свръхпредлагане.

1.2.2 Анализ на сектор „Плодове”

Трайни насаждения и десертни лозя

Значението на българското овощарство е породено от благоприятните условия, които страната ни има за развитие на сравнително голям брой овощни видове. Този сектор има важно значение за изхранването на българското население, тъй като плодовете са неизменна част от балансираното хранене.

Реколтирани площи, средни добиви и производство

Данните от таблица 14 показват разнопосочни тенденции при различните овощни видове през годините. При някои видове площите има спад на площите през годините (сливи, джанки, ягоди). Налице е обаче и положителна тенденция при някои от овощните видове. Така например площите заети с ябълкови градини в края на разглеждания период – 2013 год. площите достигат 48 000 дка. Черешите бележат ръст с около 2 000 ха, прасковите с около 600 дка.

Таблица 14. Структура и динамика на площите реколтирани с основни овощни видове за периода 2006 – 2013 година, ха

Видове	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ябълки	4519	2979	3524	3247	4321	5201	4 890	4 621	4 799
Круши	336	152	321	253	324	546	469	442	451
Кайсии	4 429	2719	2553	1983	1863	2445	2 606	2 569	2 319
Праскови	3 562	2755	2903	2820	3029	2445	4 225	4 103	3 794
Сливи и джанки	10 967	5899	6731	4604	4219	7489	6 938	5 826	5 814
Череши	5 071	4791	5007	4411	5169	7692	7 747	6 989	7 520
Вишни	1 546	1518	1294	1329	1363	1575	1 624	1 470	1 425
Орехи	5 233	2980	4 164	1628	2046	5251	5 192	2 629	3 596
Малини	1 048	1364	1129	1034	932	1699	4 683	1 369	1 334
Ягоди	1145	1136	1 240	1 181	580,7	654,8	1011,1	748	633
Десертни лозя	5 591	3096	2498	2448	3263	2629	2373	2248	2 842
Други видове	1 743	821	744	669	1103	2616	3 226	1 630	113
Общо за страната	38 454	25 978	28 361	21 978	24 269	38 778	38 551	32 396	32 770

Източник: МЗХ, отдел Агростатистика, 2006-2013г.

Размерът на общо поддържаните овощни градини за периода бележи спад - **38 454 ха за 2004 г. срещу 32 770 ха през последната година.**

Основната причина за тези тенденции е факта, че изоставените овощни градини са изкоренени в голяма степен и не се водят на отчет от статистиката. Засадените през

2005 и 2006 г. са влезли в начално плододаване. Като цяло обаче може да се твърди, че новозасадените и невстъпили в плододаване овощни градини са малко като дял от общата площ (табл. 15).

Ефектът от настъпилите промени след 1990 г. водят до необратими структурни промени в сектора. Площите на всички овощни видове са намалели, като най-силно е при ябълките почти 5 пъти. Общата площ към момента е намаляла трикратно. Темпа, с който се създават нови овощни насаждения не е състояние да компенсира дори частично това драстично намаление.

Това, което прави впечатление във видовата структура е увеличението на видовете, които изискват сравнително по-малко разходи по отглеждане през вегетацията си – череши, вишни, сливи, джанки. През 2012 г. ябълковите градини заемат 14% от овощните насаждения, докато черешите достигат до 21%, а сливите – 17%. В недалечното минало превес във видовата структура са имали ябълковите и крушови градини.

Таблица 15. Новосъздадени и невстъпили в плододаване овощни насаждения за периода 2008 – 2013 година, ха

Насаждения	Години					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Невстъпили в плододаване овощни насаждения	7517	9000	4358	3136	6118	9047

Източник: МЗХ, Агрозистатистика, 2004-2013 г.

Възрастовата структура и гъстотата на ябълковите овощни градини у нас са представени на табл.16. На повече от 40 000 дка са засадени между 40 и 159 броя дървета в дка. Сегашната практика на засаждане на интензивен тип насаждения не само от ябълкови дървета е да се засаждат овощни градини с увеличена гъстота. Този начин на засаждане гарантира, благодарение на начина на формиране и типа на използваните подложки значително по-бързо възстановяване на вложените средства по създаване на овощната градина, дължащото се на бързото встъпване в плододаване и получаването на значително по-високи средни добиви.

По отношение на възрастта на ябълковите овощни градини, прави впечатление, че около 40% от насажденията са на възраст над 14 години, което показва, че в бъдеще не може да се разчита на ръст в произведените количества, имайки в предвид темпа на създаване на нови насаждения.

Таблица 16. Разпределение на ябълките по гъстота на засаждане и групи по възраст през 2012 г., (бр./дка)

Група по гъстота	Общо дка	Възрастова структура, год.			
		0-4	5-14	15-24	Над 25
До 40 бр./дка	4 416,2	266,4	2 020,7	734,5	1 394,6
От 40-159 бр./дка	40 514,3	8 306,4	23 171,9	4 979,0	4 057,0
От 160-319 бр./дка	7 459,6	985,3	5 054,6	477,6	942,1
Общо	52 390,1	9 558,1	30 247,2	6 191,1	6 393,7

Източник: МЗХ, Агрозистатистика, 2013 г.

От данните за произведените количества плодове, от основните овощни видове е видно, че за годините от 2004-2013 година е налице нееднозначна тенденция по отношение на произведените количества. При всички видове има значителни колебания през годините. Все пак при някои има подчертан спад в произведените количества (ягоди), задържане на производството (орехи, кайсий) и незначителен ръст при повечето от останалите. Благоприятните климатични условия през 2013 г. обясняват до голяма степен увеличението в произведените количества плодове. Произведеното количество десертното грозде варира значително през годините, което е потвърждение на казаното и за останалите овощни и зеленчукови култури - за силната обусловеност от метеорологичните условия през годините и производството.

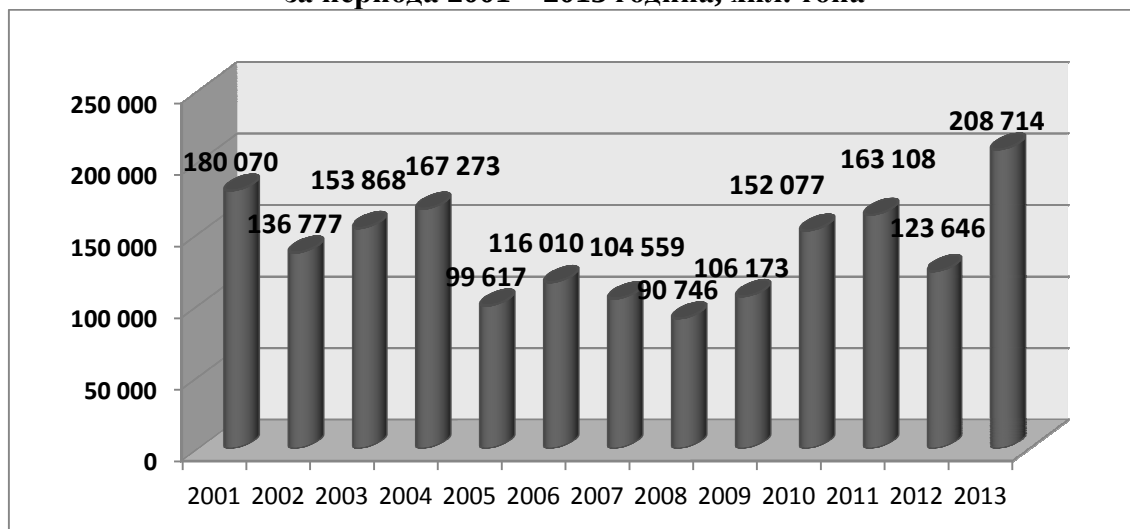
Таблица 17. Производство на плодове за периода 2004 – 2013 година, тона

Видове	Години									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ябълка	39 393	26 130	26 323	26 165	23 517	34 456	43 235	40 413	30 942	54 656
Круша	1 795	750	572	965	924	1442	1468	1 974	1 364	2 894
Кайсии	18 458	10 621	13 286	8 310	12 957	7 568	11 587	11 931	10 196	17 999
Праскови	22 484	14 827	21709	18788	14908	17187	24467	28 422	25 214	37 294
Сливи	49 165	17 950	21 001	23 020	14 298	17 246	33 688	32 371	22 949	37 235
Череша	21 369	18 235	20 504	18 427	16 067	17 456	24 951	30 063	19 512	37 724
Вишни	3 325	3 168	3 701	2 700	3 279	3 958	2 825	4 328	3 879	6 948
Орехи	5 606	2 639	2 110	1 400	422	281	1240	5 192	2 925	5 020
Малини	4 502	3 897	5 766	3711	3 540	3 510	6 109	1 634	4 850	5 490
Ягоди	11 504	6 563	8 761	5 964	8 599	5 324	5 305	7 027	4 715	3 841
Десертно грозде	16448	10 723	13 563	13641	17 889	17344	7989	12080	8659	16770

Източник: МЗХ, Агростатистика, 2005- 2013 г.

Това поставя на преден план проблема с напояването и почти унищожената система за напояване в страната. Силната зависимост на произведената продукция от конкретните метеорологични условия внася в голяма степен зависимост и несигурност у производителите. Най-малко плодове в България са произведени през периода 2005 – 2009 година. Тази картина съответства на по-малкото отглеждани и поддържани площи, а също и на по-ниските средни добиви при почти всички овощни видове за разглеждания период.

Фигура 10. Динамика на общото произведено количество от плодове в България за периода 2001 – 2013 година, хил. тона

Източник: Агροстатистика: 2001-2013 г

Средните добиви при всички овощни видове показват различия през годините, дължащи се на редуване на климатичните условия. Не може да се счита за нормално добив от 7000 – 8000 кг/ха при един от основните видове - ябълката. От данните където са представени резултатите за нивото на средните добиви при ябълките ЕС – табл. 19, се вижда къде стои българският производител. Средно за ЕС добива от 1 ха на този овощен вид е около 18-20 т. Последните проучвания, тенденции и технологични решения при производството на този плод показват, че нови насаждения се правят при значително увеличена гъстота на насажденията. При такова засаждане се гарантира редовно плододаване в рамките на 2–3 тона от дка след четвърта година. Непознаването на нови перспективни сортове и подложки, наложени на европейския пазар, екстензивния начин на отглеждане с 80 – 100 дървета на дка води до получаване на ниски средни добиви. В Гърция например средния добив от ябълки също варира, но от 3 до 4 тона от дка. Значително повече площи се създават от череши, сливи, джанки, ренклоди, праскови и др. Причината е по - малкото средства, които са нужни за тяхното отглеждане и възможността за по – бързо реализиране както на пазара за прясна консумация, така и от преработвателните предприятия.

Таблица 18. Средни добиви при основни овощни видове за периода 2006-2013 година, кг/ха

Видове	Години							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ябълка	8838	7425	7242	8205	8320	8 264	6 696	11 389
Круша	3765	3096	3661	4064	2688	4 208	3 090	6 417
Кайсии	4887	3255	6534	5673	4741	4 577	3 969	7 762
Праскови	7879	6471	5286	4088	5737	6 728	6 146	9 830
Сливи	3560	3420	3106	3377	4494	4 666	3 939	6 404
Череши	4279	3680	3642	2906	3244	3 880	2 792	5 016
Вишни	2439	2086	2467	2906	1794	2 664	2 638	4 876
Орехи	236	137	260	336	708	5 192	1 113	1 396
Малини	3598	3768	3424	3287	4228	1 634	3 543	4 115
Ягоди	6230,6	4720,3	7250	9070,2	824,6	6870,1	6302	5 891

Източник: МЗХ, отдел "Агροстатистика", 2006-2013 г.

Таблица 19. Средни добиви при производството на ябълки за ЕС 27 - 2003-2012 година, кг./ха

Страни	Години									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Белгия	37964	42867	35640	415,7	42118	414,69	40338	44499	29464	30870
България	4923	5324	4833	4614	4852	4352	6827	8308	8245	6700
Чехия	15505	17978	14736	14358	11697	1516	14200	11057	9097	12670
Германия	26180	30331	275,98	291,57	337,54	329,25	336,7	262,41	284,25	30730
Гърция	18578	25463	23084	24570	21500	19238	-	17682	18964	18610
Испания	19307	16372	19851	17206	19978	-	-	20309	21305	15640
Франция	35985	37929	38932	378101	37940	37169	-	42833	-	33690
Италия	31873	34622	35527	34538	36701	37381	-	40482	44597	43528
Холандия	34854	42745	37010	38021	415,96	40323	11500	38936	50569	35360
Австрия	71627	79361	741,97	834,59	783,44	919	136,67	447,54	500,43	43320
Полша	15240	14392	12227	14228	5923	16459	-	11021	13586	14780
Португалия	14943	15311	14878	16345	16862	17228	44725	17101	19717	17110
Румъния	11328	14956	74810	9771	8000	8335	79607	9645	11594	8200
Словения	32774	45129	-	-	-	-	15128	42520	29745	20480
Средно за ЕС	18000,5	19930	17800	18680	17930	19950	20360	19310	18400	17240

Източник: Евростат 2013 г

Структура на стопанствата специализирани в производство на плодове

Резултатите от преброяването на земеделските стопанства през 2010 г. сочат намаление на броя на стопанствата, отглеждащи трайни насаждения спрямо 2007 г. Наблюдава се известно окрупняване на стопанствата, за което вероятно допринасят директните плащания на площ. Като цяло обаче средният размер на стопанство остава нисък. При овощните насаждения се наблюдава намаление на броя на стопанствата с 21%, съчетано с увеличение на общата площ с 24%, което води до увеличение на средния размер на стопанство от 0,67 ха през 2007 г. на 1,06 ха през 2010 г.

Таблица 20. Брой и среден размер на стопанствата, заети с овощни насаждения

	Брой стопанства		Изменение 2010/07	Площ (ха)		Изменение 2010/07	Среден размер на стопанство (ха)	
	2007	2010		2007	2010		2007	2010
Овощни насаждения	54 315	42 827	-21%	36 631	45 542	24%	0,67	1,06

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика“ – „Преброяване на земеделските стопанства през 2010 година“ и „Структура на земеделските стопанства в България 2007“

По култури, най-висока е средната обработвана площ от едно стопанство при черешите – 8,7 дка средно за страната. Средната обработвана площ от едно стопанство при сливите, прасковите и кайсиите е в границите от 5,1 до 5,7 дка, а при ябълките – 3,1 дка. По отношение на юридическия статут 97% от земеделските стопанства отглеждащи овощни видове са физически лица, а само 3% имат друга форма на организация (табл. 21.). Средната обработваема площ на първата група е най - ниска – 6,59 дка, а най-голяма средна площ заета с овощни насаждения имат кооперациите – 274,9 дка

Таблица 21. Структура на земеделските стопанства по юридически статут – 2010 г.

Общо стопанства Бр.	Юридически статут			
	Физически лица	ЕТ	Кооперации	Търговски дружества
42 827	41 635	360	137	629
площи с овощни насаждения, дка				
455 048	274 640	28 094	37 660	107 528
Средна обработваема площ, дка	6,59	78,03	274,89	170,95

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика“ – „Преброяване на земеделските стопанства през 2010 година“

Структура и динамика на износа и вноса на плодове

Износът на плодове за разглеждания период се колебае значително.

До голяма степен той зависи от конкретните метеорологични условия през годините и сключваните договорени преференции при търговията с трети страни. На настоящия етап основен партньор на България в търговията с плодове са страните от Европейския съюз. След присъединяването на България, износа за ЕС представлява

около и над 80% от общия износ, а вноса от там – около 50-60% от общия внос на пресни и преработени плодове. Най-значителен е износът на плодове за Румъния, следван от този за Гърция, Германия и Италия, а най-голям внос на плодове се осъществява от Гърция, следван от този от Италия, Германия, Полша и Нидерландия.

Извън ЕС, традиционно основна част от износа на плодове и зеленчуци е насочена за Русия, а Турция и Македония са най-големите вносители на тези продукти в страната ни.

Таблица 22. Износ на плодове, 2004 - 2012 г., тона

Продукти	Години								
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Пресни плодове, общо	9 719,6	3 883,8	5 409	13 103	18 827	23 321	26 409	33 667	35 926
Ябълки	40,46	46,61	52,92	1 335	2 363	334	1 876	4 029	958
Череша и вишни	370,1	11.71	212	200	107	434	1 257	277.22	786
Грозде /десертно/	660	66	330	200	107	434	1 257	1 969	390
Праскови и нектарини	5.6	4.18	3.91	1 210	995	1 000	2 642	2 811	3 963
Сливи	221,7	112	137	506	771	859	1 286	1 266	1 375
Дини и пъпеши	660,7	66.49	331	1143	1 955	3 885	3 617	1 969	390.0
Ягоди	9.65	1.26	4.35	1001	1 079	978	1 326	1 429	1 410
Малини	143	7.3	30.26	1092	1 405	541	466	447	203
Черупкови плодове	6 417,6	3 090	4 352	3 981,4	2 379	1 985	2 183	2 607	2 019

Източник: МЗХ, Аграрни доклади, 2004-2013 г.

След 2007 г. се забелязва тенденция на повишаване на общо изнесените количества пресни плодове в сравнение с изнасяното от страната ни преди приемането ни в ЕС. Не може да се говори за трайна тенденция при износа на определен овощен вид през годините поради значителни колебания в изнесените количества през годините. При износа на черупкови плодове орехите заемат повече от 95% през разглеждания период. Имайки в предвид обаче неблагоприятната възрастова структура на ореховите насаждения, може да се предвиди, че износът за в бъдеще на този продукт ще бъде нестабилен. Основно изнасяме ябълки и кайсии за Русия, Германия, Австрия и др. Орехите се изнасят преди всичко за Турция и Албания.

Най-голямо количество от начално преработените плодове заемат временно замразените плодове, като се изнася основно за Италия и Германия. По-големи количества от сушените плодове са доставени основно за Румъния, Полша и Германия.

Състоянието на износа от България не е оптимистично. Българските плодове като произведени количества не може да покрият нуждите на вътрешния пазар. Високите разходи при производството, ниското ниво на подпомагане, ниският темп на създаване на нови насаждения правят българските плодове неконкурентноспособни на международния пазар.

По отношение на вноса на плодове за периода 2003 – 2012 година се наблюдава устойчива тенденция за плавно увеличение. (табл 23).

Таблица 23. Внос на плодове, 2004– 2012 г., тона

Продукти	Години								
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Пресни плодове, общо	152 453	179 733	180 005	206 441	201 336	191 099	190 356	229 401	226 246
Дини и пъпеши	9 753,7	11 475	9 747	39 230	30 432	19 144	24 849	34 464	26 455
Ябълки, круши, дюли	26 730,5	36 170	37 127	37 014	32 852	18 158	28 343	22 280	33 471
Праскови, кайси и череша и др.	5 784,4	4 871	3 955	8 880	7 716	2 435	6 424	11 275	23 705
Черупкови плодове	1 960	2 803,9	2 547,3	3 439,7	4 697	3 481	3 495	2 343	2 794
Цитрусови плодове	46 189,2	51 859,9	57 987,9	53 937,0	46 621	71 899	41 982	69 007	67 116
Банани	49 969	25 518,4	48 870,9	39 238,0	40 684	37 591	62 047	49 652	35 044

Източник: МЗХ, Аграрни доклади, 2004 – 2012 г.

Най-много плодове са внесени през 2007 и 2008 г., когато родното производство на плодове поради неблагоприятни климатични условия е с най-ниски стойности.

Най-голям дял във вноса имат цитрусовите плодове, следвани от ябълките, прасковите, дини и пъпеши. Основно България внася ябълки от Полша, Македония, Гърция, праскови от Италия и Гърция. Бананите се внасят предимно от Еквадор. Сравнявайки изнесените и внесените плодове в количествено отношение прави впечатление, че страната ни въпреки благоприятните си климатични условия за отглеждане на много овощни видове внася почти десетократно по-голямо количество плодове от съседни страни и дори от страни, където климатичните фактори не са по-добри за отглеждане на съответната култура.

Анализът на външно-търговското ни салдо при търговията с плодове недвусмислено определя страната ни като нетен вносител. Отрицателен е балансът още от 2003 година, за разлика от производството на зеленчуци, когато за същата година страната ни има все пак положителен баланс.

Сривът в сектора е тотален още след промените от 1989 година насам, за което са свидетел и намалението на площите и добивите при производството на плодове. През 2006 година сме изнесли продукти за 48, 451 000 щатски долара, а сме внесли за 6 , 444 000. За отбелязване е факта, че годината от която сме приети за пълноправен член на ЕС, отрицателният търговски баланс скача почти тройно. Загубени са пазари в Русия и други традиционни търговски партньори в търговията с плодове.

Таблица 24. Търговско салдо на външната търговия с плодове за периода 2006-2012 година, хил.USD,

2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012	
износ	внос	износ	внос	износ	внос	износ	внос	износ	внос	износ	внос	износ	внос
48451	64444	60543	100935	68859	109938	62763	109988	77 170	119 083	90994	150023	95013	140012
- 15993		- 40392		- 41 079		- 47225		- 41 913		-50 029		- 44 999	

Източник: Аграрен доклад, 2004-2012 г.

Изводи:

- Площите, на които са засадени трайните насаждения варират през годините. Налице е промяна във видовата структура. Увеличава се делът на костилковите овощни видове-череша, сливи, праскови, за сметка на ябълки, круши. Темпа на създаване на нови овощни градини не е състояние на компенсира площите, които се изоставят или не се поддържат в добро агротехническо състояние.

- Средните добиви при всички овощни видове е на ниско ниво. Причините са свързани с ниската продуктивност на овощните градини/преобладаващата част от насажденията са от екстензивен тип/. Налице е неблагоприятна възрастова структура. Разрушената хидромелиоративна система води до силна зависимост на производството на български плодове от климатичните фактори и до неустойчиво производство през годините.

- Общо произведените плодове през изследвания период не може да задоволи вътрешното потребление и страната ни е нетен вносител на плодове. Страната ни е нетен вносител още преди влизането ни в Европейския съюз, но от 2007 година, отрицателния търговски баланс при търговията с плодове се е увеличил повече от три пъти.

- При овощните насаждения има намаление на броя на стопанствата, което съчетано с увеличение на общата площ води до увеличение на средния им размер.

- Нивото на подпомагане по линия на директните плащания на единица площ е съобразено със спецификата при отглеждане на овощни видове и не оказва съществено въздействие.

- Нивото на сдружаване на земеделските производители в сектора е изключително ниско.

1.3. Анализ на животновъдния сектор

За периода 2000 – 2012г. най-голямо намаление има при козите – с 69,7%, а при кози-майки това намаление е още по-голямо и възлиза на 70,1%. Говедата намаляват с 17,8%, кравите с 24,3%, овцете с 40,5% (табл. 25).

Единствено при биволите се наблюдава известно увеличение – през 2012 г. увеличението е с 18,3% в сравнение с 2000 г., но спрямо предходната 2011 г. – те намаляват с 6,8%.

През 2012 г. се наблюдава положителна тенденция при животните за месо. Броят на месодайните крави се увеличава и в сравнение с 2011 г. техният брой нараства с 23,4%, ръст има и при месодайните овце – спрямо същата година техният брой се увеличава с 12,3%.

Намалението на броят на животните води до намаление и на производството на животински продукти – основно при млякото.

През 2012 г. в страната са произведени – 1 205305 хил.л. мляко, което е с 25% по-малко в сравнение с 2000 г. и с 3,4% по-малко спрямо предходната 2011 г. (табл. 26).

Таблица 25. Брой животни за периода 2000 – 2012 г.

Брой животни	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Изменени е 2012/2000	Измене- ние 2012/2011
Говеда - общо в т.ч.:	639778	634539	691226	728336	671579	621797	628271	602056	655000	539555	544456	557641	526112	-17,8%	-5,7%
крави	419312	371950	375977	378182	379498	359300	361224	349851	350000	312695	326808	329977	317295	-24,3%	-3,8%
месодайни												23134	28546		23,4%
Биволи - общо в т.ч.:	7790	6524	7489	7875	7973	8198	8247	8968	9000	8311	9241	9887	9212	18,3%	-6,8%
Биволици	4968	3603	3927	4542	4056	4747	4826	5153	5200	4997	5444	6339	5740	15,5%	-9,4%
Овце - общо в т.ч.:	2286406	1571409	1728356	1598556	1692507	1602255	1635410	1526392	1600000	1400252	1367987	1454617	1361545	-40,5%	-6,4%
овце майки	1757899	1302792	1379061	1278759	1351212	1314391	1296181	1233441	1290000	1135482	1093009	1173200	1085175	-38,3%	-7,5%
месодайни овце												76238	85648		12,3%
Кози - общо в т.ч.:	970274	675399	754472	725308	718117	608426	549076	495484	500000	360822	356344	341362	293639	-69,7%	-14,0%
кози майки	789596	553937	619465	592572	578501	505895	479913	406064	450000	303116	278033	272859	236056	-70,1%	-13,5%

Източни: МЗХ, „Агростатистика“

Таблица 26. Производство на животинска продукция за периода 2000 -2012 г.

Продукт	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Изменение 2012/2000	Изменение 2012/2011
Мляко - всичко (тона), в т.ч.:	1655518	1391885	1508621	1504010	1598042	1508069	1515673	1327461	1316071	1231760	1277704	1285531	1241850	-25,0%	-3,4%
Краве мляко	1368386	1224050	1305911	1308525	1344750	1286909	1298709	1148328	1143190	1073401	1124360	1125824	1093034	-20,1%	-2,9%
Биволско мляко	8929	5347	4412	5276	6229	6989	7132	7052	7173	7022	7933	8868	8081	-9,5%	-8,9%
Овче мляко	93746	72050	93478	88679	117682	105057	107535	84907	88243	87247	85001	89296	87403	-6,8%	-2,1%
Козе мляко	184457	90438	104820	101530	129381	109114	102297	87174	77465	64090	60410	61543	53333	-71,1%	-13,3%
Месо - общо в кланично тегло (тона), в т.ч.:	487000	92006	170444	171212	122000	227420	231886,7	235747,6	206069,2	243624	214240	213283	218511	-55,1%	2,5%
Червени меса	375000	92007	105208	118737	61945	128988	124473,7	119358,6	114717,8	113461	107325	109449	110902	-70,4%	1,3%

Източник: МЗХ, "Агостатистика"

При всички видове млека се отчита спад като най-голям в сравнение с 2011г. е този при добива на козе мляко – с около 13%, следван от този при биволското - с 8,9%. По-слабо намаление се наблюдава при кравето и овчето мляко съответно с 2,9% и 2,1%.

Делът на кравето мляко от общо добитото през 2012г. е 88%, следван от този на овчето – 7%, козето – 4,3% и биволското – 0,6%.

По райони на планиране най-голямо количество мляко се добива в Южен централен район (29,2%) и Югоизточен район (18,7%), следван от Северен централен (13,8%) и Североизточен (13,6%) райони. Най-малко количество мляко се произвежда в Югозападен район (11,4%).

Общото производство на месо в страната през 2012г. е 218 511 т, което е по-високо с 2,5% в сравнение с 2011г. и с 55% по-ниско спрямо 2000г. (табл.26).

Производството само на червени меса през 2012г. възлиза на 110 902 т и е по-високо с 1,3% в сравнение с 2011г. и с около 70% по-ниско спрямо 2000г.

Повишаването на количеството добито месо е положителна тенденция и е резултат от реструктурирането в сектор „Говедовъдство“. Една част от земеделските стопани, които не могат да покрият изискванията и критериите за производство на краве мляко пренасочват своята дейност към месодайно говедовъдство.

1.3.1. Говедовъдство и биволовъдство

През разглеждания период 2000 – 2012г. броят на кравите продължава да намалява. Освен това има и известна компенсация - намалението на млечните крави частично се компенсира с увеличаване броят на месодайните и като цяло, както вече се спомена в първата част намалението е с 3,8% спрямо предишната 2011г. и с 24,3% в сравнение с 2000г. През останалите години от анализирания период се наблюдава колебание в намалението в броя на млечните крави.

Производството на мляко бележи трайна тенденция на намаление през анализирания период.

По райони на планиране също се наблюдава тенденция на намаление на млякото, но Южен централен район запазва най-висок добив на мляко.

Анализираният период 2000 – 2012г. се характеризира и с ускоряването на модернизирването на фермите за производство на мляко, за да могат да отговорят на изискванията, заложи в Общата селскостопанска политика (ОСП) на Европейския съюз (ЕС). В тази връзка ежесечно се актуализират регистрите на фермите категоризирани в първа, втора и трета група, съгласно заложените критерии в Наредба №4 от 19.02.2008г. за специфичните изисквания при производството, съхранението и транспортирането на мляко.

Към 1.12.2008г. фермите, категоризирани в I-ва група са 3078 броя с общо 137 694 броя крави, а в II-ра група – 484 броя с 9337 броя крави. В сравнение с 2011 г., категоризираните ферми в първа група се увеличават с 326 броя, а отглежданите в тях млечни крави с 6374 броя. Спрямо 2008г., фермите категоризирани в същата група се увеличават с 1056 броя, а кравите отглеждани в тях нарастват с 49 030 броя.

В същото време, фермите, категоризирани във втора група намаляват – в сравнение с 2011г. намалението е с 35 броя, а кравите отглеждани в тях са по-малко с 831 броя. В сравнение с 2008г. обаче намалението е значително – фермите намаляват с 508 броя, а животните съответно с 7876 броя (табл. 27).

Таблица 27. Брой категоризирани ферми за производство на сурово краве мляко и отглеждани в тях животни към 1-ви декември

Години	Брой ферми		Брой крави	
	I-ва група	II-ра група	I-ва група	II-ра група
2008	2022	992	88 664	17 213
2009	2486	903	100 004	14 971
2010	2603	825	103 939	14 115
2011	2752	519	131 320	10 168
2012	3078	484	137 694	9337

Източник: МЗХ, Аграрни доклади 2009-2013

Намалението на фермите във втора група се дължи на това, че една част от тях успяват да покрият изискванията и преминават във първа група, а друга част прекратяват дейността си поради невъзможност да покрият хигиенните норми и изисквания за производство на качествена суровина.

През изследвания период настъпва промяна и в броя на стопанствата с млечни крави. През 2012г. броят на стопанствата с млечни крави намалява с 21,5% спрямо предходната година, а броят на отглежданите в тях животни съответно с 5,9% (табл. 28).

Във връзка с реструктурирането на млечното говедовъдство и въвеждането на хигиенния пакет по Регламент 853 на ЕС от 2004 г., през 2012 г. в сравнение с 2011 г. се наблюдава спад в стопанствата с 1 до 2 и 3 до 9 млечни крави – съответно с 25,5% и 15%. Животните в тях намаляват съответно с 23% и 17,5%.

Същевременно при фермите с 10 и повече животни се наблюдава ръст на броя на стопанствата – с 5,2% в сравнение с 2011г. Нараства и броят на животните в тях съответно с 3,4%.

Таблица 28. Разпределение на млечните крави според броя на отглежданите животни в стопанство към 1.11.2012г.

Брой животни в стопанство	Стопанства		Млечни крави	
	Хил. броя	Изменение 2012/2011	Хил. броя	Изменение 2012/2011
1-2	43,7	-25,5	55,7	-23,0
3-9	8,5	-15,0	37,7	-17,5
10-19	3,7	7,8	47,8	7,4
20 и повече	2,6	-5,7	104	2,3
100 и повече	0,2	1,4	43,5	1,3
общо	58,7	-21,5	288,7	-5,9

Източник: МЗХ, „Агростатистика“

Продължава и увеличението на стопанствата със 100 и повече млечни крави, като кравите в тях през 2012г. достигат 43 500 броя – с 1,4% повече в сравнение с предходната 2011г.

Концентрацията на млечните крави в животновъдни обекти с по-голям капацитет позволява въвеждането на съвременно технологично оборудване, което води до намаляване на себестойността на суровото мляко и повишаване на ефективността на млекопроизводството.

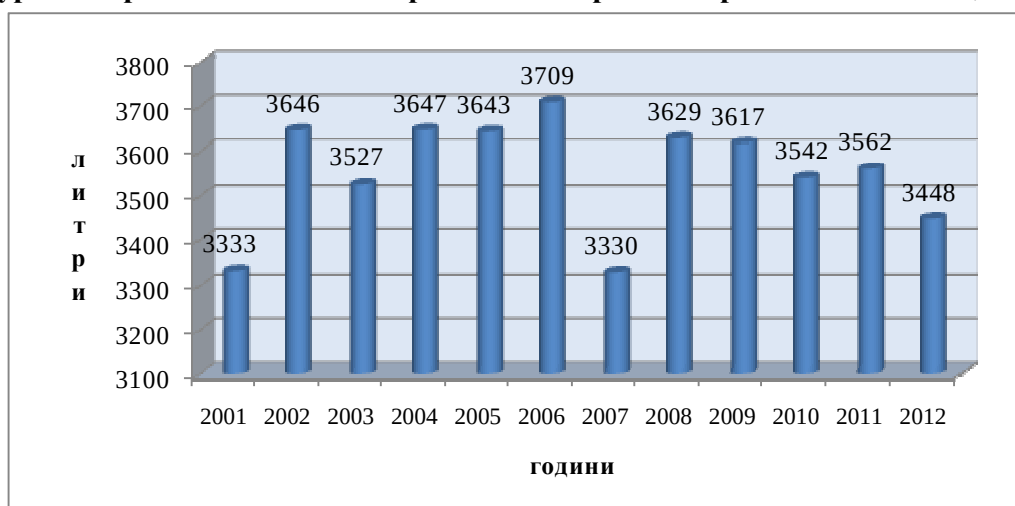
Безспорно в малките стопанства по-трудно се покриват критериите за качество на суровото мляко, тъй като е затруднено прилагането на необходимите ветеринарно-санитарни изисквания и използването на по-съвременни и модерни технологии.

От друга страна тези стопанства имат важна социално-икономическа функция – особено в райони без поминък. Ето защо в бъдеще при очакваното редуциране на малките по размер говедовъдни стопанства, концентрацията и специализацията на млечното говедовъдство трябва да се извършва в съответствие с изискванията на ЕС, но да се отчитат специфичните и най-благоприятни условия за развитието на сектора.

Това означава, че наред с изграждането на средни и големи животновъдни стопанства следва да се търси и прилага и адекватна форма на финансова подкрепа и за малките стопанства.

Независимо от протичащите тенденции за увеличаване на размера на фермите и модернизиране на производството, производствено-икономическите резултати в говедовъдството не се подобряват. Общото производство на краве мляко за анализирания период намалява. Безспорно то е функция от броя на отглежданите млечни крави и достигната средна млечност.

Фигура 11. Средна млечност от кржава в България за периода 2001-2012 г., л/кржава

Източник: МЗХ, "Агростатистика"

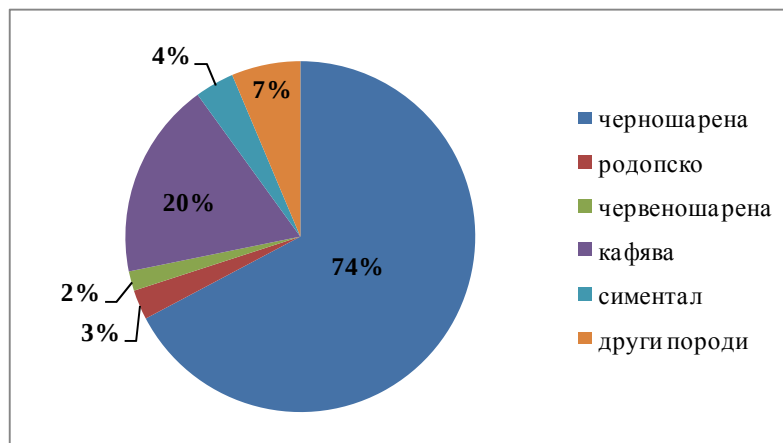
От направения анализ е видно, че намалява не само броят на кравите, но има и колебание при средната млечност (фиг. 11), по-скоро се очертава тенденция към намаление. По данни на FAO, произведеното в България сурово мляко (средно за периода 2001– 2008г.) в сравнение с трите водещи страни за този продукт (Германия, Франция и Великобритания) е съответно 23,20 и 12 пъти по-малко. Тази негативна тенденция оказва неблагоприятно влияние върху конкурентоспособността на българското млекопроизводство.

Причините за все още ниската млечност трябва да се търсят от една страна в породната структура и от друга в храненето.

Породите, които се отглеждат в нашата страна и през последните години запазват стабилитет са следните: черношарена (74% от общата популация), червеношарена (2%),

кафява (20%), родопско говедо (3%), симентал (4%) и други породи кръстоски (7%) (фиг. 1.3.2.)

Фигура 12. Породна структура на контролираните стада в говедовъдството, %

Източник: МЗХ, Изпълнителна агенция по селекция и продукция в животновъдството, 2011

Според специалистите (Стратегия за развитие на животновъдството, МЗХ, 2008) тази породна структура е подходяща и е основа за постигане на висока млечност.

Причината по-скоро трябва да се търси в храненето на животните и то не толкова в количеството на изразходваните фуражи. Те заемат значителен дял, което се вижда от структурата на междинното потребление. За 2012г. разходите за фуражи заемат най-голям дял – 29,7%. По-скоро тук стои въпросът за осигуряване на ритмично, балансирано и качествено хранене.

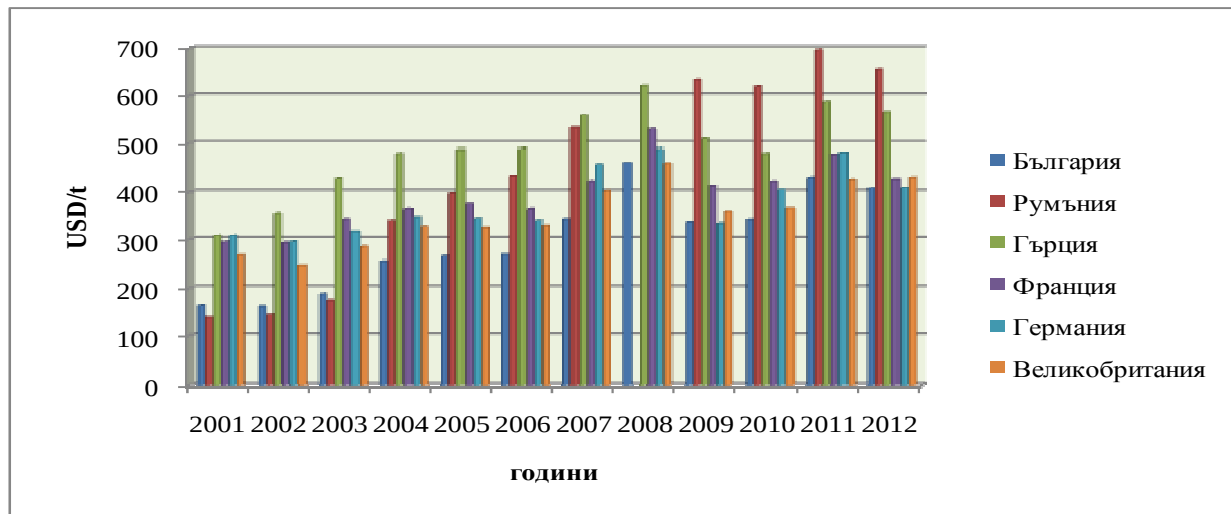
Икономическите резултати в един отрасъл или подотрасъл се обуславят, както от обема на получената продукция, така и от цените, по които тя се реализира.

Изкупната цена на суровото мляко за разглеждания период (2000 – 2012г.) бележи тенденция на понижаване.

Това обуславя и намалението на дялът на brutната продукция от животновъдството и конкретно на говедовъдството в общата стойност на brutната продукция от отрасъл селско стопанство.

По данни на FAO, изкупната цена на суровото мляко в света нараства. За периода (2001 – 2012 г.), цената на млякото в България в сравнение с трите най-големи производители на мляко в ЕС (Германия, Франция и Великобритания) е от 1,1 до 1,8 пъти по-ниска (фиг. 13). През последните години тази разлика постепенно намалява и се забелязва тенденция за изравняване със страните-членки на ЕС, което се обуславя от изискванията на ОСП на ЕС.

Фигура 13. Средни изкупни цени на сурово краве мляко, USD/t

Източник: <http://faostat.fao.org/>

Не бива да се забравя и факта, че качеството на суровината все още е незадоволително и не покрива европейските регламенти и изискванията на преработвателите. Така, че резерви трябва да се търсят и в двете посоки – повишаване на количеството и подобряване на качеството на суровото мляко от една страна и от друга – регулиране на изкупните цени.

Трябва да се отбележи и още една тенденция, която влияе негативно на производителите на мляко – през последните години темпът на нарастване на средните изкупни цени на фуражното зърно изпреварва този при изкупните цени на млякото. Това за тях е важно, защото не всички стопанства имат собствена земя за производство на фуражи, а тези които имат обикновено не е в достатъчни размери, за да осигурят необходимия обем фуражи.

В тази връзка млекопроизводителите са поставени пред дилемата – да осигурят балансирано и оптимално хранене на животните с цената на високи разходи или да намаляват и дори да ликвидират производството. Ето защо тази тенденция оказва негативно влияние не само върху конкурентоспособността на млекопроизводителите, но и застрашава тяхното икономическо оцеляване.

В биволовството, тенденциите не се различават съществено от тези в говедовъдството.

Въпреки ценните вкусови и диетични качества на млякото и възможностите за заемане на съответната пазарна ниша се наблюдава намаляване на поголовието.

За разглеждания период намалява, както общия брой на биволите, така и биволиците. През 2012 г. биволите достигат 9212 броя, а биволиците – 5740 броя. Те намаляват спрямо 2011 г. с 6,8% и 9,4%, а спрямо 2000 г. бележат ръст съответно с 18,3% и 15,5%.

Най-много биволи се отглеждат в Северозападния район (табл. 29). Той остава водещ във биволовството. През 2012 г. там се отглеждат 1,7 хил. или 29,8% от общия брой биволици в страната. Единствено в този район се отчита увеличение на отглежданите биволици спрямо предходната година – с 13,3%. В Югоизточен и Южен централен район

техния брой се запазва на нивото от 2011г., а в останалите райони има намаление между 14,3% и 55,6%, като най-значително е в Югозападния район.

Намалява и производството на биволско мляко. През 2012 г. в страната са произведени – 7830 хил.литра биволско мляко, което е с 8,9% по-малко в сравнение с предходната година и с - 9,5% спрямо 2000 г., което е резултат от редуцирания брой биволици. Една от причините за намаляване на броя на поголовието в страната през разглеждания период е ниската степен на концентрация.

Около 45% от общия брой на биволите се отглеждат в стопанства с 1-2 животни, което не позволява да се организира система за разделно изкупуване на биволското и кравето мляко.

През последните години се забелязва тенденция на повишаване средният размер на стопанствата. През 2012 г. броят на стопанствата, отглеждащи биволи намалява с 25% спрямо предходната година, а около 70% от биволиците се отглеждат във ферми с над 20 животни.

Друга причина за намаляване на биволската популация е по-големият износ на разплодни животни, което ограничава естествените възможности за възпроизводство на стадата. В момента техният брой е под селекционния минимум. Селекционната дейност в направлението се води с около 800 броя животни. В тази връзка е необходимо да се изготви програма за достигане и поддържане на популация от 10 000 биволици – позволяващи нормално възпроизводство.

Не на последно място следва да се посочи и липсата на икономически стимул при отглеждане на животни, който се обуславя от ниските изкупни цени на биволското мляко, които не покриват разходите, необходими за отглеждането на тези животни.

Таблица 29. Брой биволи по райони на планиране

Район	01.11.2011г.				01.11.2012г.			
	Биволи-общо		Биволици		Биволи-общо		Биволици	
	Хил. броя	Относителен дял %	Хил. броя	Относителен дял %	Хил. броя	Относителен дял %	Хил. броя	Относителен дял %
Северозападен	2,5	25,3	1,5	23,8	2,6	28,2	1,7	29,8
Северен централен	1,3	13,1	0,7	11,1	1,2	13,0	0,6	10,5
Североизточен	1,1	11,1	0,8	12,7	0,9	9,8	0,6	10,5
Югоизточен	1,9	19,2	1,2	19,1	1,9	20,7	1,2	21,1
Югозападен	1,1	11,1	0,9	14,2	0,7	7,6	0,4	7
Южен централен	2,0	20,2	1,2	19,1	1,9	20,7	1,2	21,1
Общо за страната	9,9	100%	6,3	100%	9,2	100%	5,7	100%

Източник: МЗХ, „Агростатистика”

От направения анализ на състоянието и развитието на говедовъдството – в частност на млечното говедовъдство се очертават следните тенденции и изводи:

- През първите години от анализирания период 2000– 2007г. се извършва подготовката на страната за присъединяване към ЕС. Това е период, в който се извърши хармонизиране на българското законодателство с това на ЕС за постигане на съответствие

със стандартите на Общността в областта на хигиената, околната среда и хуманното отношение към животните;

- Промяната на собствеността в животновъдните стопанства води до тяхното раздробяване и намаляване на броя на говедата в т.ч. и на млечните крави. Най-драстично е намалението през периода 1991–1994г., когато кравите намаляват наполовина. Това намаление продължава и през периода 2000 – 2012г.макар и с по-малки темпове;

- Зараждащата се тенденция на повишаване размера на фермите и задълбочаване на тяхната специализация не води до подобряване на производствено-икономическите резултати;

- Производството на краве мляко намалява. Средната млечност по години се колебае и въпреки лекото повишение през последните години, тя все още е далеч под тази на водещите страни в Европа;

- Независимо от подходящата породна структура, която се използва в страната неефективната дейност по изкуственото осеменяване и ветеринарната профилактика са основна причина за липсата на модерно и отговарящо на европейските стандарти говедовъдство;

- Тези обстоятелства определят и качеството на млечната суровина, която е на незадоволително ниво, както по отношение на европейските изисквания, така и по отношение на нуждите на преработвателите;

- По-високият темп на нарастване на средните изкупни цени на фуражното зърно спрямо темпа на изкупните цени на млякото е една от причините за нерационалното хранене на животните, а твърде често и за ликвидиране на млечните ферми. Именно нерационалното хранене и повишената заболяемост са основните причини за почти двойно по-ниската продуктивност при кравите;

- Като положителна тенденция за изследвания период може да се посочи промяната – макар все още незначителна в структурата на говедовъдството. Нарастване на броя на кравите за месо има важно значение, както от гледна точка на задоволяване на пазара с месо, което на настоящият етап не е достатъчно, така и от гледна точка на използване на наличните природни ресурси.

От друга страна – това е една алтернатива и за производителите на мляко. Тези които не могат да отговорят на изискванията за производство на качествена суровина, могат да се насочат към отглеждане на месодайни крави.

1.3.2. Овцевъдство и козевъдство

Овцевъдството и козевъдството са основни направления в животновъдството, които традиционно се развиват в селските райони и най-вече в полупланинските и планинските такива.

През разглеждания период, развитието на овцевъдството се характеризира с известни колебания - в отделни години броят на овцете се увеличава, но по-скоро се налага тенденция на намаляване броя, както на овцете, така и на овцете-майки.

През 2012г. общият брой на овцете намалява с 6,4% в сравнение с 2011г. и с 40,5% в сравнение с 2000г. Намаление има и при овцете-майки, съответно с 7,5% и 38,3%. Изключение правят само месодайните овце- майки и агнетата до 6 месеца – при които поголовието се увеличава съответно с 12,3% и 21,9% в сравнение с 2011г.

Производството на овче мляко също намалява. През 2012г. намалението е с 2,1% спрямо 2011г. и с 6,8% спрямо 2000г.Това намаление е продиктувано, както от

намалението на броя на животните, така и от намалението на средната млечност. През разглеждания период тя показва трайна тенденция на намаление.

По отношение на размера на стопанствата се наблюдава тенденция на окрупняване. През 2012г. броят на стопанствата, отглеждащи овце-майки намалява с 11,6% в сравнение с 2011г., а броят на животните в тях със 7,5%. Средният брой на овцете, отглеждани в едно стопанство през същата година се увеличава с 6,6%, а средният размер на стадата с овце-майки достига 17,5 броя при 16,8 броя за предходната 2011г.

Най-голям брой овце се отглеждат в Южен централен район. През 2012г. техният брой достига – 315 хил.или 23% от общия брой, следван от Североизточен – 263 хил. броя и Югоизточен – 249 хил. броя. Най-малък е броят на овцете в Северозападен район – 138 хил.

Във всички райони на планиране се отчита намаление на отглежданите овце – както общо, така и на овцете майки. Най-голямо е намалението в Северен централен район, където общият брой на овцете намалява с 16,8%, а на овцете-майки – с 27%. В останалите райони намалението е по-слабо изразено и варира от 1 до 7,4% за двете категории.

Като основни причини за намаляване на броя на овцете могат да се посочат следните:

- Обезлюдяване на голяма част от селата, особено в полупланинските и планинските райони, които са в близост до големи пасища, представляващи сериозен фуражен резерв и район за производство на екологично чиста продукция;

- Непривлекателните условия на труд в това направление – породени от трудоемкия характер на производството и ниската степен на механизация;

- Нерентабилно производство – което е резултат от ниските цени на овцевъдните продукти, които не покриват направените разходи, на второ място – сезонния характер за производството на мляко, което не осигурява целогодишни приходи и на трето място – липса на пазар за реализация на вълната;

- Възможностите за възникване на епидемии, които обикновено трудно се овладяват и нанасят сериозни поражения на овцевъдството.

През изследвания период 2000–2012г., тенденциите в развитието на козевъдството не се отличават от тези за останалите преживни животни.

През 2012г. общият брой на козите бележи спад от 14% в сравнение с предходната година, а този на козите-майки – с 13,5%.

В сравнение с 2011г., броят на стопанствата, отглеждащи кози намалява с 26,9%, а при тези с кози-майки намалението е с 26,7%, което показва, че настъпват процеси на окрупняване на стопанствата. Около 70% от козите-майки са в стопанства от 1-49 животни. Същевременно стопанствата с 50-99 кози-майки се увеличават значително – с 18,5%. Животните в тях също се увеличават – с 16%. Ръст макар и по-слаб има и при стопанствата със 100 и повече животни.

Независимо от протичащите процеси на окрупняване на стопанствата, общият брой на козите през изследвания период намалява.

През 2012г е отчетено намаление на козите във всички райони на страната, като най-значително е това намаление в Северен централен район – с 21,5%, следван от Югозападен район – с 20,9% и Югоизточен район – с 19,2%. Най-слабо е намалението в Южен централен район – с 2,4%.

Намаление във всички райони на планиране има и при козите-майки. Най-значително е това намаление в Северен централен район – с 27,4%, а най-малък е темпът на намалението в Южен централен – с 5,1%. В останалите райони броят на козите намалява между 8,5% и 17,2%.

Намалява и производството на козе мляко. През 2012г. в сравнение с 2011г. намалението е с 13,3%.

По райони на планиране – най-висок е добивът на козе мляко в Северозападен район – 14 031 хил.литра, следван от Югозападен с 10 815 хил. литра. Най-нисък е добивът в Североизточен район – 5292 хил.литра. При всички тези райони има намаление в сравнение с предходната година. Изключение прави Южен централен район, където е регистрирано увеличение на производството на козе мляко с 14,4% в сравнение с 2011г.

Причините за намаляване на броя на животните и тук трябва да се търсят основно в обезлюдяването на районите, подходящи за отглеждане на кози и в непривлекателните условия на труд – породени от трудоемкия характер на производството и ниската степен на механизация.

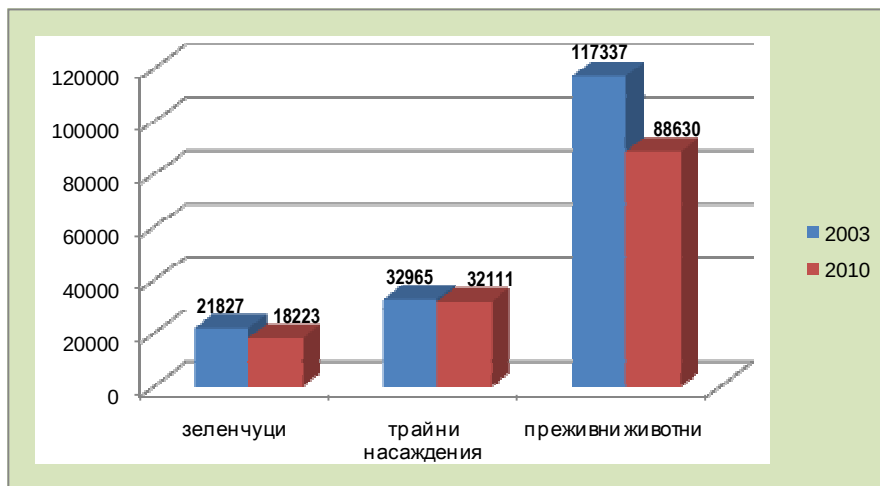
1.4. Анализ на икономическото състояние на земеделските стопанства в уязвимите сектори

Изразената тенденция към намаляване на броя на специализираните земеделски стопанства е в резултат на общата тенденция на редуциране броя на стопанствата. Най-голямо е намалението при стопанствата с преживни животни – 25% в резултат на реструктуриране на фермите, свързани с постигане на европейските изисквания за добив на качествена суровина и хуманно отношение към животните.

Намаление при стопанствата, отглеждащи зеленчуци е 16%. Промяната в броя на стопанствата с трайни насаждения е минимално – под 3%, което се обяснява с дълготрайния характер на направените вложения и бавния процес на промяна в специализацията.

В уязвимите сектори най-голям е броят на **специализираните стопанства с преживни животни – 88630 бр.**, значително по-малък е броят на стопанствата с **трайни насаждения – 32111 бр.** и със **зеленчуци – 18223 бр.** (фиг. 14).

Фигура 14. Динамика в броя на специализираните стопанства

Източник: МЗХ, „Агостатистика”, Преброяване на земеделските стопанства през 2003 и 2010 г.

Резултатите очертават дребно и разпокъсано производство в животновъдството – 92% от стопанствата отглеждат до 9 крави, относителният дял на стопанствата, отглеждащи до 9 овце и кози - майки са съответно 80% и 95%.

Например относителният дял на стопанствата в млечния сектор, отговарящи на условията за обвързана с производството подкрепа са съответно: с млечни крави над 10 бр. – 11%; с овце и кози-майки между 10 и 50 броя – близо 14%. Съответно относителният дял на подкрепените животни по тези схеми са: млечни крави – над 70%; овце и кози-майки – 21% (табл. 30).

Таблица 30. Разпределение на стопанствата по класове и размер на стадата за основни групи животни

	Брой	
	Стопанства	Животни
≥10 млечни крави	6847	215466
Месодайни крави и юници ≥5	1336	37 856
овце и кози- майки ≥10 и <50	14373	270968

Източник: МЗХ, „Агостатистика”, Наблюдение на структурата на земеделските стопанства през 2013 г.предварителни данни

Относителният дял на стопанствата и площите, които отговарят на условието за подкрепа (табл. 31.) са:

- с овощни насаждения и десертни лозя близо 30% от стопанствата в сектора и 91% от площите;
- с зеленчуци на открито – близо 9% от стопанствата и 69% от площите;
- с оранжерийно производство – 4,5% от стопанствата и близо 52% от площите.

Таблица 31. Брой стопанства и площи, отговарящи на условията на подкрепа

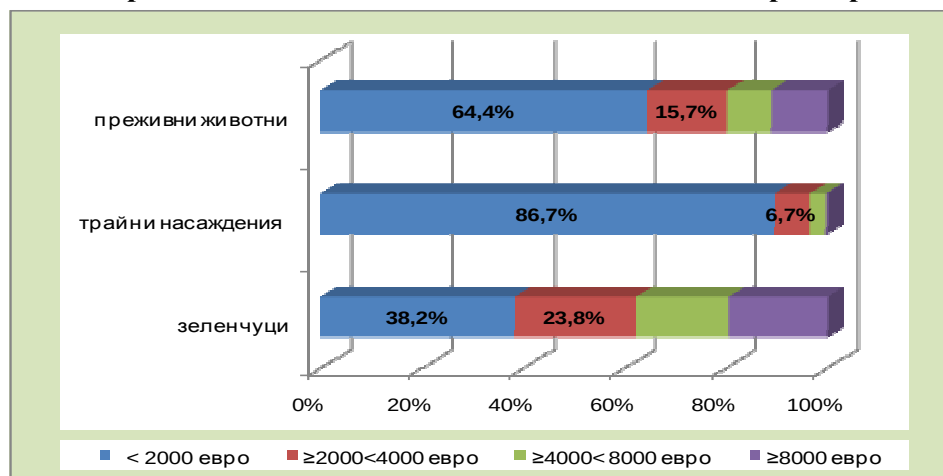
	Брой стопанства	Площи, дка	Относителен дял, %	
			Стопанства	Площи
Овощни насаждения и десертни лозя	13636	423522	29,8	90,7
Зеленчуци (полски и градински)	10866	237686	8,9	69,4
Зеленчуци (оранжерийно производство)	280	5458	4,5	51,6

Източник: МЗХ, „Агростатистика”, Наблюдение на структурата на земеделските стопанства през 2013 г.предварителни данни

Анализът на земеделските стопанства по икономически размер през 2010 г. е направен на базата на показателя „стандартен производствен обем ” (СПО), който представлява стандартна стойност на брутната продукция (Регламент 1242/2008 г. на ЕС).

Преобладаващият дял на стопанствата в тези сектори са дребни и малки. Най-висок е дялът на дребните стопанства (до 2000 евро СПО) с трайни насаждения – близо 87%. В сектор преживни животни дялът на дребните стопанства е над 64%. В зеленчукопроизводството, дребните и малки стопанства формират общ дял от 60% (фиг.15).

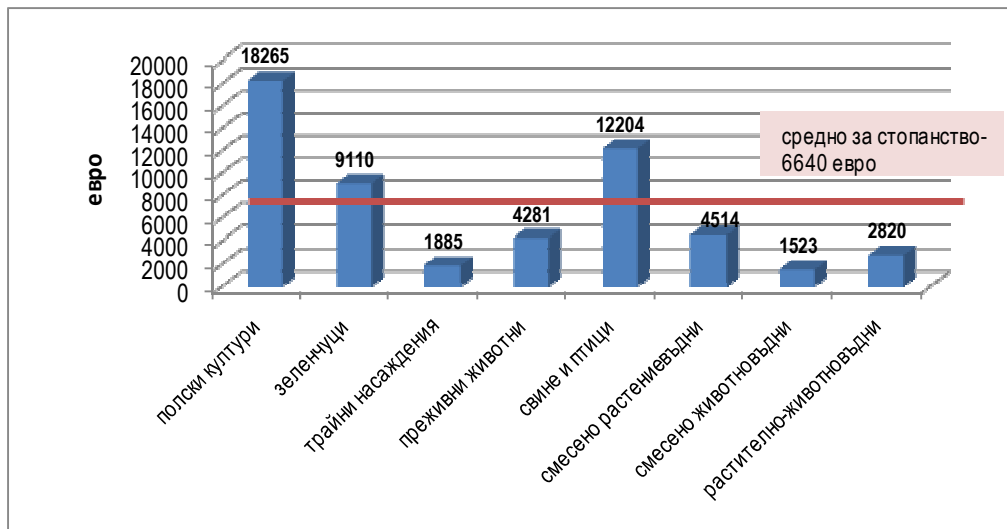
Фигура 15. Разпределение на стопанствата по икономически размер, 2010 г.

Източник: МЗХ, „Агростатистика”, Преброяване на земеделските стопанства през 2010 г.

При среден икономически размер на земеделските стопанства в България от 6640 евро СПО, единствено зеленчукопроизводителните стопанства имат СПО по-голям от средния – 9110. Стопанствата с трайни насаждения са с изключително нисък икономически потенциал – 1885 евро, който не кореспондира с интензивно производство. Средният размер на стопанствата с преживни животни е 4281 евро (фиг. 16).

Фигура 16. Среден икономически размер поспециализация на стопанства, 2010 г.

Източник: МЗХ, „Агростатистика“ МЗХ, Резултати от преброяване на земеделските стопанства в България през 2010 г.

При очертана стабилна тенденция към увеличение на средната брутна продукция общо на стопанствата в страната, в сектор „плодове и зеленчуците“ се отчитат сериозни колебания. Това показва, че производството в този сектор е нестабилно и силно се влияе от конюнктурните условия – природо-климатични и пазарни и др. (фиг.17).

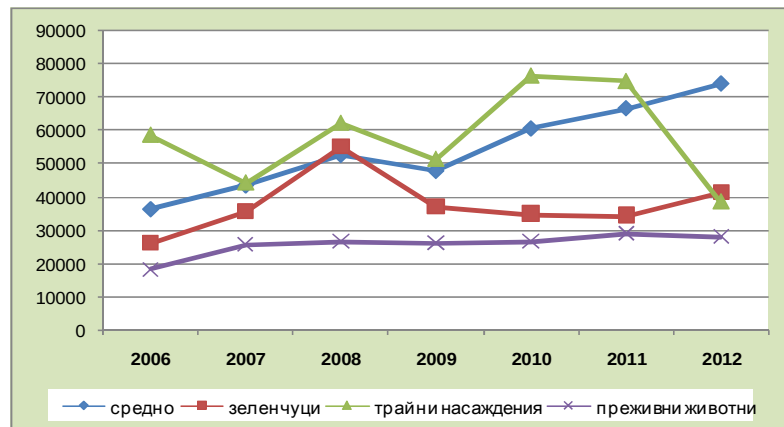
В стопанствата с преживни животни се очертава стабилизиране на получената брутна продукция и дори леко покачване, но стойностите остават на изключително ниско равнище.

При трайните насаждения през 2012 г. е отчетен значителен спад в получената брутна продукция в сравнение с предходните години. Равнището на брутна продукция в края на анализирания период е значително по-малка дори в сравнение с 2006 г. преди влизането на страната в ЕС.

След отчетената най-висока стойност на брутна продукция, получена от стопанствата в зеленчукопроизводството през 2008 г., следва спад през следващите години.

Сравнителният анализ показва, че произведената брутна продукция в стопанствата в уязвимите сектори в края на анализирания период е значително по-ниска от средния размер. В края на анализирания период, равнището на брутна продукция в стопанствата със зеленчуци е 56% от средната брутна продукция, с трайните насаждения – 52% и с приживни животни – едва 38%.

Фигура 17. Брутна продукция на земеделските стопанства

Източник: МЗХ, „Агростатистика“

Преди влизането на страната в ЕС, нетният доход на разглежданите сектори е над (зелечукопроизводство, овощарство) или около (животновъдство) средния доход на стопанствата в страната. След 2007 г. в условията на ОСП на ЕС, равнищата на нетния доход в уязвимите сектори изостава от средното ниво.

В резултат на получените директни плащания, средният нетен доход на стопанствата в страната бележи трайна тенденция към повишаване (фиг. 18). В същия период, полученият нетен доход от зеленчукопроизводителните стопанства силно се колебае, като по-високите стойности през годините са около равнището за 2006 г. Колебанията са свързани със силната зависимост от природно-климатични фактори, пазарната конюнктура и социално-икономически условия. При високите производствени разходи, получената подкрепа полиния на директните плащания не оказва съществено влияние върху доходите на стопанствата в зеленчукопроизводството. Проблемите в сектора са свързани с напояване (недобро състояние на поливната инфраструктура и високата цена на водата), липсата на средства за уедряване и модернизиране на производството, ниско ниво на сдружаване, недостигът на квалифицирана работна ръка, нелоялната конкуренция, проблеми с пазарната реализация на продукцията.

С най-ниска доходност са стопанствата с трайни насаждения като в периода 2008-2010 г. се стига до срив в доходите, достигащи почти до нулев или отрицателен резултат. Въпреки че през 2011 г. е постигната по-висока доходност, през следващата година отново има драстичен спад. Изключително ниските резултати показват, че производството е съпътствано с редица проблеми – лошо състояние на насажденията (висок дял на занемарените и амортизирани насаждения), нисък дял на новосъздадени масиви, силно екстензивно производство. Посочените проблеми, съчетани с високата капиталоемкост и трудоемкост на производството определят ниската продуктивност и доходност в сектора.

След 2008 г. получения нетен доход на стопанствата с преживни животни се задържа на значително по-ниски нива от средния нетен доход. Получените ниски доходи се дължат главно на ниската млечност на кравите, нарастващите разходи за производство и ниските изкупни цени на млякото.

Резултатите от анализа показват, че след влизането на страната в ЕС, доходите на стопанствата в уязвимите сектори силно изостават от средните равнища на стопанствата в страната, което води до отлив на производителите от тези производства (фиг. 18). Това

показва, че при сегашните условия и съпътстващите ги сериозни проблеми, получената подкрепа е недостатъчна да се развива производството в тези сектори.

Фигура 18. Нетен доход на земеделските стопанства

Източник: МЗХ, „Агростатистика”

Динамиката на разходите и нетните доходи в земеделските стопанства рефлектира върху рентабилността на производството.

Резултатите показват, че нарастващият размер на подкрепата не е съпътствана с повишаване на производствената рентабилност и ефективността на направените разходи (фиг. 19).

За 2006 г., нормата на рентабилност на разглежданите сектори е по-висока от средната за всички стопанства в страната. В условията на ОСП на ЕС, поради недостатъчната продуктивност, високото равнище на разходите и очертаните проблеми, земеделското производство в уязвимите сектори става по-ниско рентабилно от средното равнище с тенденция към понижаване. Нормата на рентабилност на стопанствата с трайни насаждения дори е отрицателна величина, което показва, че производството е губещо.

Фигура 19. Норма на рентабилност на земеделските стопанства

Източник: МЗХ, „Агростатистика” и собствени изчисления

Поради ниската рентабилност съществува повишен риск от изоставяне на дейностите в тези сектори.

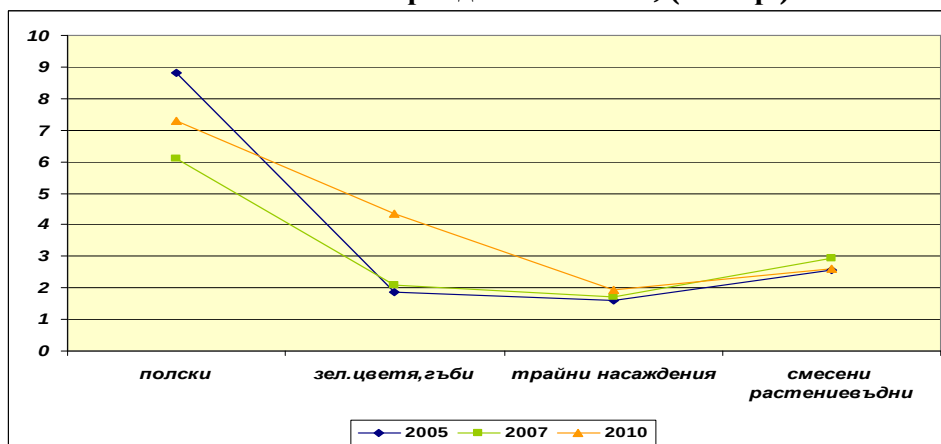
Резултатите от анализа показват:

- Доходите на земеделските произведители в уязвимите сектори силно изостават от средното равнище в страната;
- В най-тежко икономическо състояние са стопанствата с трайни насаждения. При ниската продуктивност и високи разходи, стопаните в сектора са изправени пред тежки икономически проблеми. Изключително ниските икономически резултати, некореспондиращи с интензивното производство показват, че секторът е в криза и тя се задълбочава. Секторът се нуждае от подкрепа за подобряване на възрастовата и видова структура, създаването на нови насаждения от интензивен тип, което ще спомогне за спиране на негативната тенденция в овощарството;
- Земеделските стопанства, отглеждащи зеленчуци се нуждаят от допълнителна подкрепа за стабилизиране на икономическите резултати и доходи, за да се намали силата на конюнктурните колебания от природно-климатичните, пазарните и социално-икономически фактори. При недостатъчна подкрепа, зеленчукопроизводството ще остане неконкурентоспособно и ще запази негативните тенденции на развитие;
- Ниските икономически резултати и доходи в животновъдния сектор, предопределени от преобладаващо дребното и разпокъсано производство също налагат необходимостта от допълнителна подкрепа в процеса на реструктуриране за покриване на европейските изисквания, за да се намали риска от отказ от тази дейност.

1.5. Структурни промени в малките стопанства, в т.ч. в уязвимите сектори

В тази част на анализа са обхванати малките стопанства със стандартен производствен обем (СПО) от 2000 до 3999 евро. Освен уязвимите сектори са включени стопанства и от други производствени направления. Целта е да се направят сравнителни оценки в реструктурирането между МЗС в уязвимите сектори и другите МЗС. Общият брой на малките растениевъдните стопанства е намалял с 45% (от 108450 през 2005г. на 59290 през 2010 г.) (фиг. 20). Това означава, че става въпрос за много по-висок спад в сравнение със средното за всички земеделски стопанства (ЗС) намаление. Процесът на намаление на броя на стопанствата е съпроводен с увеличаване на техния физически размер от гледна точка на ИЗП. През 2005 г. средно едно стопанство е стопанисвало 1,21 ха срещу 1,6 ха през 2010 г. Както ще стане ясно по-късно в анализа тази тенденция е характерна за почти всички ЗС от изследваната група.

Фигура 20. Динамика в изменението на общият брой на малкитерастениевъдни стопанства за периода 2005-2010г., (хил.бр.)

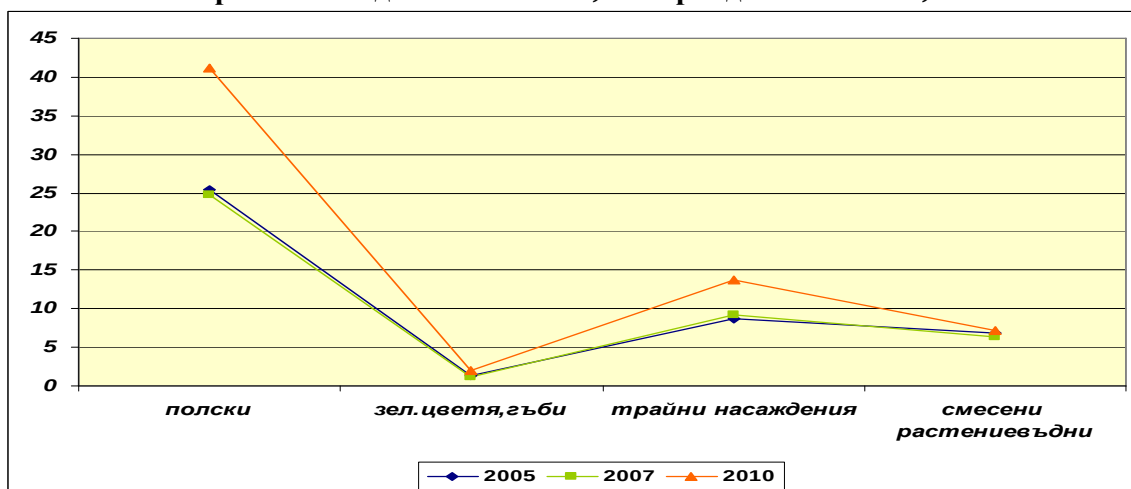
Източник: Собствени изчисления от информация в Eurostat

Както се вижда сред растениевъдните стопанства, висок спад бележат тези от тях, специализирани в отглеждането на полски култури – 17,2%, докато броят на зеленчуковите стопанства и тези отглеждащите трайни насаждения се увеличава съответно с 135% и с 20%. При смесените стопанства почти не се наблюдава изменение на техният брой от 2005 г. до 2010 г.

Измененията в размера на ИЗП показват, че въпреки драстичното намаление на стопанствата с полски култури, тяхната обща ИЗП се увеличава с 49% (фиг. 21). В следствие на това средният размер на ИЗП в стопанствата, специализирани в отглеждането на полски култури се е увеличила от 2,22 ха през 2005 г. на 3,99 ха през 2010 г., т.е почти 2 пъти. При останалите растениевъдни стопанства също се наблюдава увеличение на общия размер на ИЗП, както следва: зеленчуковите с 80%; трайните насаждения – с 65% и смесените растениевъдни – с 16%. Поради отбелязаното вече високо увеличение на броя на зеленчуковите стопанства, за разлика от тези, специализирани в отглеждането на полски култури, средният размер на ИЗП в едно стопанство, отглеждащо зеленчуци намалява от 0,54 ха през 2005 г. на 0,41 ха съответно през 2010 г. Тъй като увеличението на броя на стопанствата с трайни насаждения не е така драстичен и темпът на това увеличение е по-малък от темпа на увеличение на използваната от тях земеделска площ, в крайна сметка се получава нарастване на средния размер на ИЗП в едно такова стопанство от 2,12 ха на 2,91 ха през 2010 г.

По същия начин резултат двата процеса, единият на изменението на общият брой на стопанствата със смесен растениевъден характер, и вторият на увеличението на общия размер на стопанисваната от тях земя върху средната площ в едно такова стопанство в посока на неговото нарастване от 1,97 ха на 2,25 ха през 2010 г.

Фигура 21. Динамика в изменението на общият размер на ИЗПпо видове малкирастениевъдни стопанства, за периода 2005-2010г., хил.ха

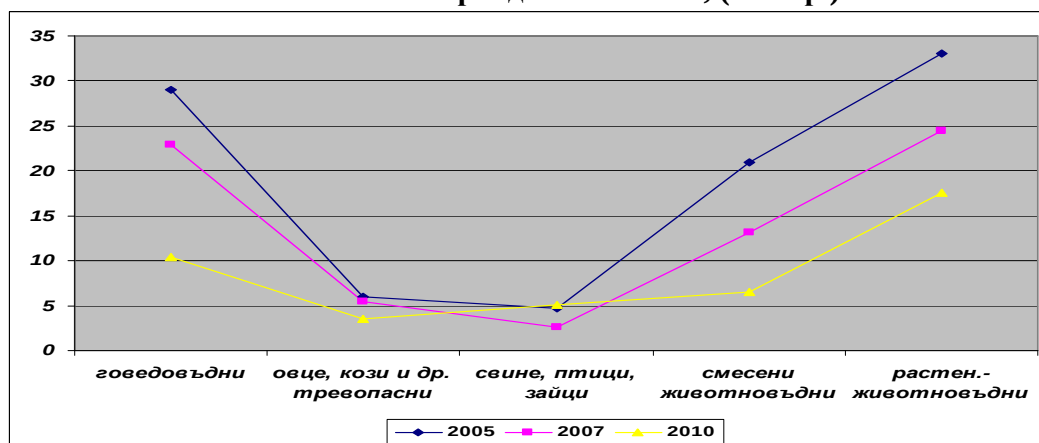

Източник: Собствени изчисления от информация в Eurostat

Получените резултати показват раздробяване на стопанствата специализирани в зеленчукопроизводството и окрупняване на стопанствата, специализирани в следните три направления: отглеждане на полски култури; отглеждане на трайни насаждения и от смесено- растениевъден тип.

Налага се изводът, че и за тази категория малки стопанства е налице реструктуриране на производството в полза на разширяване площите за отглеждане на полски култури. При действащите мерки наОСП земеделските стопани са мотивирани в по-голяма степен да произвеждат зърнени, технически и други полски култури, отколкото да развиват друг вид земеделско производство. Впрочем, тази тенденция е особено характерна за големите ЗС, но тук се установява че тя е присъща и за малките земеделски стопанства.

Фигура 22. Динамика в изменението на общият брой на малките животновъдни стопанства за периода 2005-2010г., (хил.бр.)

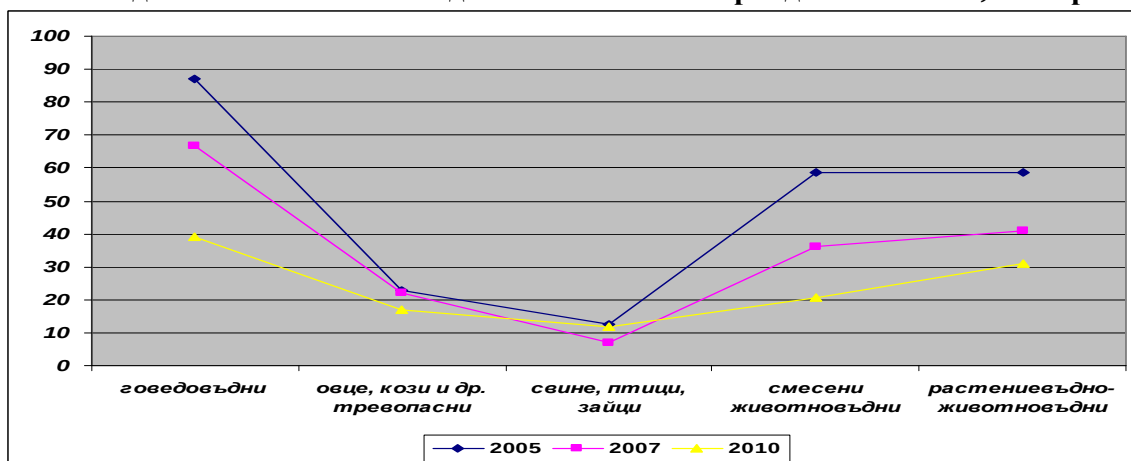
Източник: Собствени изчисления от информация в Eurostat

При всички останали видове животновъдни стопанства с изключение на тези специализирани в отглеждането на свине, птици и зайци тенденцията е на драстичен спад в техният брой. Най-силно това намаление е характерно за смесените животновъдни 3,12 пъти и говедовъдни стопанства - близо три пъти (2,78). По-слаб, но също така достатъчно висок е темпът на намаление на броя на смесените растениевъдно-животновъдни стопанства- почти два пъти (1,9) и на стопанствата специализирани в отглеждането на овце, кози и други тревопасни животни- 1,68 пъти.

Както се вижда особено тревожно е положението със отбелязания спад в броя на говедовъдните и овцевъдни ферми. Самоликвидирането на част от тях, освен с тежките икономически условия на функциониране на млечните ферми (най-фрапиращи от които са високите цени на фуражите и съответно ниските изкупни цени на млякото), най-вероятно е свързано още и с трудностите по изпълнението на задължителните европейски изисквания по отношение постигането на санитарно-хигиенните стандарти, хуманното отношение към животните и др. подобни, на които следва да отговарят стопанствата за да преминат в по-висока категория.

На отбелязаните негативни тенденции в изменението на броя на животновъдните стопанства съответстват подобни отрицателни тенденции в изменението и на броя на отглежданите в тях животни (фиг. 23).

Фигура 23. Динамика в изменението на общият брой условните животински единици по видове малки животновъдни стопанства периода 2005-2010г., хил.бр.

Източник: Собствени изчисления от информация в Eurostat

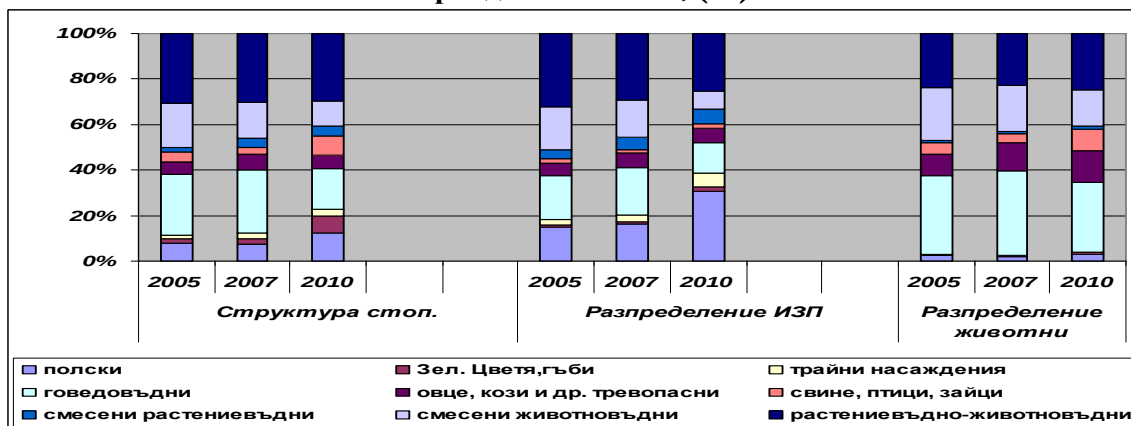
Както става ясно и тук най-голям спад в броя на условните животински единици има при смесените животновъдни стопанства 2,85 пъти, следвани от говедовъдните ферми- 2,23 пъти и смесените растениевъдно-животновъдни стопанства- 1,88 пъти. Въпреки, че двете тенденции и при трите изброени по-горе вида животновъдни стопанства са еднакви по отношение на своята негативна посока, се различават помежду си, макар и незначително от гледна точка на техния обхват. Темповете на намаление на броя на животните е по-слаб в сравнение с темповете на намаление на съответния брой стопанства. Това обуславя известно нарастване на средния брой животни, отглеждани в едно стопанство както следва: при говедовъдните и овцевъдните стопанства с по 24%-25%, при смесените животновъдни ферми с около 13%. Без промяна остава броят на

животните средно в едно растениевъдно-животновъдно стопанство. Независимо от констатираното увеличение на средния брой на отглежданите животни в говедовъдните и овцевъдни ферми, следва да се отбележи, че той си остава много нисък: съответно по 3-4 крави и по 4-5 броя овце в едно стопанство.

Комплексното протичане на различните по своята посока и темпове изменения на броя на земеделските стопанства, на размера на ИЗП и на броя на условните животински единици в отделните видове животновъдни ферми, е оказало влияние върху промените в общата структура на малките ЗС (фиг. 24). Въпреки, че зърно-производството е съсредоточено в големите масиви на едрите ЗС и то е далеч по-малко застъпено в малките ЗС, дялът на стопанствата, специализирани в отглеждането на зърнени, технически, маслодайни и др. полски култури се е увеличил 1,5 пъти през 2010 г. спрямо 2005 г. Той присъства в общата структура на ЗС от изследваната икономическа категория със стойност 12,3%.

Драстичното намаление както на броя на говедовъдните ферми, така и на броя на отглежданите в тях животни е довело до съответно намаление и на дела им в общата структура на ЗС - от 26,7% през 2005 г. на 17,6% през 2010 г. Независимо, че в малките ЗС по принцип е концентрирано отглеждането на по-голяма част от животните в страната, особено на говеда, овце и кози, през настоящия програмен период животновъдният сектор очевидно не е бил приоритетен отрасъл и условията за неговото развитие не стимулират малките фермери да отглеждат животни.

Фигура 24. Изменения в общата структура на малките ЗС и на разпределението на ИЗПи на броя на животните в зависимост от производственото направление през периода 2005-2010г., (%)

Източник: Собствени изчисления от информация в eurostat

Тази хипотеза се потвърждава и от изменението на дела на смесените животновъдни стопанства, който за изследвания период намалява от 19,3% на 10,9%. Най-висок в общата структура на ЗС остава дялът на смесените растениевъдно-животновъдни стопанства (около 30%). При всички останали видове стопанства (зеленчукови, трайни насаждения и смесени растениевъдни), въпреки че се наблюдава увеличаване на техният дял, присъствието им в общата структура остава твърде скромно. Всяка една група от посочените стопанства е с дял под 10%.

От направения анализ на настъпилите промени в основните физически показатели, характеризиращи ЗС с икономически потенциал от 2000 до 3999 евро могат да се направят следните основни изводи:

- В групата на малките стопанства, фермерите са стимулирани към разширяване на площите с полските култури. На фона на намалението на техния брой е налице окрупняване на стопанствата, специализирани в отглеждането на полски култури;
- При стопанствата, отглеждащи трайни насаждения и тези от смесено-растениевъден тип също се наблюдава окрупняване, макар и в по-малки мащаби в сравнение със стопанствата с полски култури;
- През изследвания период е характерно по-нататъшно раздробяване на зеленчуковите стопанства поради по-високия темп на увеличаване на техния брой в сравнение с темпа на нарастване на използваната от тях земя;
- Много тревожна тенденция бележи драстичният спад в броя на смесените животновъдни и говедовъдните стопанства, както и в броя на отглежданите от тях животни за разлика от измененията на същите тези стопанства с икономически потенциал до 2000 евро;
- С по-малка сила, но също така в посока на тяхното намаление са овцевъдните стопанства, придружено със съответен спад в броя на отглежданите овце, кози и други тревопасни животни;
- Получените резултати дават основание да се предложи диференцирано подпомагане на малките земеделски стопанства в зависимост от производственото им направление през следващия програмен период 2014-2020 г.

2. Преглед на обвързаната подкрепа след 2007 г. (национални допълнения и специфична подкрепа) и нейното влияние върху отделните сектори

Схема за подобряване на качеството на плодове и зеленчуци, произвеждани в България (СППЗ - схема, обвързана с производството)

СППЗ е схема, която изцяло се финансира със средства от ЕФГЗ и като специфична подкрепа е насочена към традиционни производства на плодове и зеленчуци - домати, краставици, пипер, ябълки, череша, праскови и нектарини, кайсии и зарзали.

Схемата за подобряване на качеството на плодове и зеленчуци се прилага за първа година в България през 2012 год., като страната ни е една от първите в ЕС прилагаща тази мярка за подпомагане. За да получат подпомагане, производителите трябва да отглеждат най-малко 4 декара зеленчуци или 5 декара плодове и площите да отговарят на изискванията за добро земеделско състояние.

Целта е да се създаде допълнителен стимул за производство на качествени плодове и зеленчуци. Производството се осъществява в съответствие с показатели за качество, които подлежат на постоянен контрол от инспектори от Българската агенция по безопасност на храните. При спазване на всички изисквания по схемата производителите получават сертификат за качество. Със заповед на министъра на земеделието и храните №РД 09311/26.03.2012 год. са утвърдени продуктовете спецификации по схемата за подобряване на качеството на плодове и зеленчуци, произвеждани в България. Бюджетът на схемата е 15 млн. лева годишно за 2012 и 2013 год. Също като утвърдените до момента

стандарти, производството се осъществява в съответствие с показатели за качество, които подлежат на постоянен контрол от инспектори от Българската агенция по безопасност на храните. При спазване на всички изисквания по схемата, производителите получават сертификат за качество. Схемата е обвързана с произведеното количество по реда на Наредба № 2 от 21 февруари 2011 г. за специалните изисквания за участие в одобрените схеми за национални доплащания и за специфично подпомагане и по нея се следи именно контрола върху съответствието на качеството на пресните плодове и зеленчуци: домати, краставици, пипер, полско и оранжерийно производство, ябълки, череши, праскови, включително нектарини, кайсии включително зарзали, с продуктите спецификации, одобрени със заповед на министъра на земеделието и храните.

Директни плащания за качествени плодове и зеленчуци се осъществява за първи път през кампания 2012/2013. Финансирането бе осъществено с по 90,5 евро за тон качествена продукция, което през 2012 г. бе използвано от 435 земеделски производители.

Към прилагането на тази схема се забелязва почти четирикратно завишаване на интереса през 2013г., като оторизираните заявления достигат 1527бр. Така на тази база, всеки одобрен за подкрепа за отглеждането на качествени плодове и зеленчуци получава по 84,10 лв. за тон при 177 лв. на тон за предходната година.

Повишеният интерес през втората година от действие на схемата показва, че съществува интерес от страна на земеделските производители, но може да се твърди, че наличния определен финансов ресурс от 15млн. лв. е крайно недостатъчен да стимулира реално увеличение на българско производство на плодове и зеленчуци. Налице бяха и редица трудности от чисто административен характер, свързани с навременно издаване на сертификати за качество и изпълнението на сроковете за подаване на заявления от страна на бенефициентите. Наложиха се удължаване на сроковете през първата година от стартиране на схемата с оглед максималното използване на предвидените средства за подпомагане.

Преглед на обвързаната подкрепа в животновъдния сектор

В животновъдството при преживните животни се прилага следните схеми за национални доплащания обвързани с производството:

► 1-ва схема – Национални доплащания за крави с бозаещи телета – НДК.

Тази схема започва да се прилага през 2010г. и се финансира със средства от националния бюджет. Право на участие (на подпомагане) по нея имат земеделските стопани, които отглеждат 5 или повече крави и не притежават индивидуална млечна квота. Прави впечатление, че субсидията на глава животни през 2012г. намалява и тя е по-ниска дори от субсидията получена през 2010г. Причините трябва да се търсят преди всичко в увеличаване на броя на кандидатите за субсидия. Броят на оторизираните заявления през 2012г. достига 3550 – при 2170 през 2010г. Лек спад има и при общия размер на субсидията. В сравнение с 2011г. тя намалява с около 190 000 лева.

Общия размер на субсидията по тази схема за периода 2010 – 2012г. е около 12 млн. лева.

► 2-ра схема – Национални доплащания за клане на говеда – НДКГ.

Тази схема се финансира със средства от бюджета и се прилага през 2010г. и 2011г. Право на подпомагане по нея имат земеделски стопани, които предават за клане животни (кланичните трупове се класифицират по скалата EUROP) или изнесат в държава, която не

е член на ЕС или предадат за износ на търговец в срок до 30.11.2010г. най-малко пет броя от следните категории говеда: бици, волове, крави и юници на възраст над 8 месеца.

При тази схема субсидията на глава е еднаква за двете години – общия размер на субсидията обаче едва надвишава 0,5 млн. лева.

► 3-та схема – Национални доплащания за овце-майки и/или кози-майки – НДЖ 3.

Тази схема започва да се прилага от 2009г. и също се финансира от националния бюджет. Право на подпомагане по нея имат земеделски стопани, които отглеждат в стопанствата си 50 или повече овце-майки, 50 или повече кози-майки или 50 или повече овце-майки и кози-майки.

Характерно за тази схема е, че през наблюдавания период 2009 – 2012г. нарастват както размерът на субсидията на глава животно, така и общият размер на субсидията – при приблизително еднакъв брой на подадените заявления. Размерът на субсидията за целия период възлиза на 73 млн. лева.

Следващата група схеми – това са схемите за специфична подкрепа на животни.

► 1-ва схема – Схема за поддържане на производството на краве мляко в икономически зависими ферми – НДКМ1. Тази схема започва да се прилага през 2010г. и се финансира със средства от ЕФГЗ. Право на подпомагане по тази схема имат производители на краве мляко, притежаващи млечна квота и стопанисващи ферма, в която се отглеждат от 10 до 49 млечни крави. При тази схема се забелязва лек спад на получената субсидия на глава през 2012г. въпреки увеличения размер на общата субсидия. Причината е в по-големия брой оторизирани заявления.

Общата сума на субсидията по тази схема възлиза на 39 млн. лева.

► 2-ра схема – Схема за поддържане производството на краве мляко в необлагодетелстваните райони – НДКМ2. Тази схема също се прилага от 2010г. и се финансира изцяло със средства от ЕФГЗ. Право на подпомагане по схемата имат производители на краве мляко, притежаващи млечна квота и стопанисващи ферма, в която се отглеждат 10 и повече млечни крави и която се намира в териториалния обхват на необлагодетелстваните райони. И при тази схема има слабо намаление през 2012г. – породено от по-високия брой на оторизираните заявления. Общият размер на субсидията за периода 2010 – 2012г. е 23 млн. лева.

► 3-та схема – Схема за поддържане на производството на краве мляко в нитратно уязвимите зони – НДКМ3. Приложението на тази схема започва от 2010г. и също се финансира от ЕФГЗ. Право на подпомагане по тази схема имат производители на краве мляко, притежаващи индивидуална млечна квота и стопанисващи ферма, която се намира в общини в нитратно уязвими зони. Броят на животните, отглеждани в тези ферми могат да бъдат 50 включително и повече.

Общият размер на субсидията, определена по тази схема през 2012г. се увеличава, както в сравнение с 2010г., така и с 2011г. Намалението на получената субсидия на глава животно през 2012г. е резултат на увеличения брой оторизирани заявления, които в сравнение с 2010г. и 2011г. нарастват значително.

Общият размер на субсидията за трите години (2010-2012г.) възлиза на почти 25 млн. лева.

► 4-та схема – Схема за отглеждане на овце-майки в икономически уязвими общини в Южна България – НДЖ4. Тази схема започва да се прилага през 2011г. и е финансирана със средства от ЕФГЗ. Право на подпомагане при нея имат стопани стопанисващи ферми, които се намират в обхвата на икономически уязвимите общини в

Южна България, като в тях се отглеждат от 10 до 49 овце – майки, от 10 до 49 кози-майки и от 10 до 49 овце-майки и кози-майки.

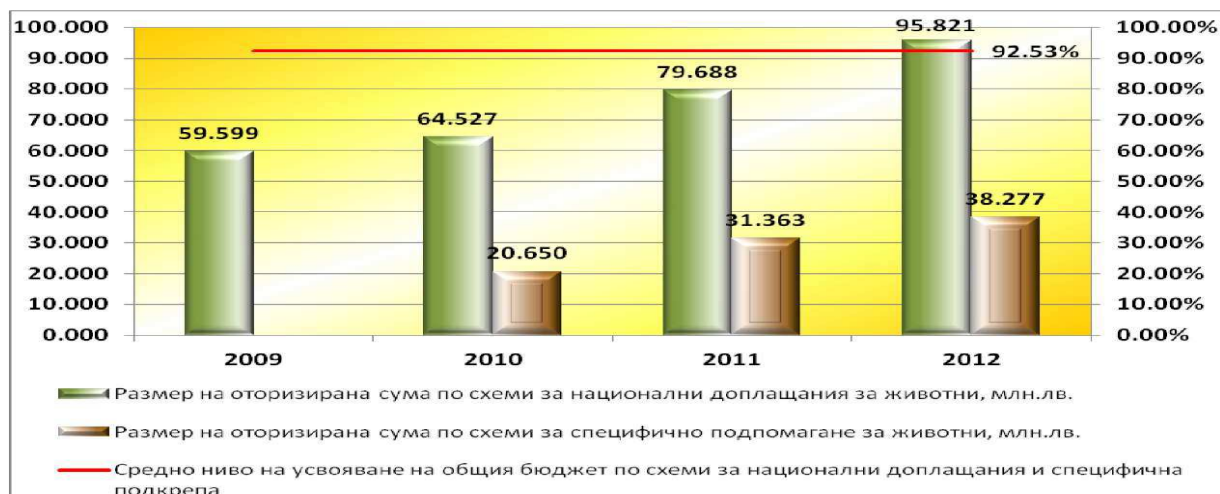
Размерът на субсидията на глава животно е еднакъв и за двете години, но общият размер на субсидията през 2012г. е по-голям с 25% - поради увеличаване на броя на кандидатите. Общият размер на субсидията за периода (2011 – 2012г.) възлиза на около 1,5 млн. лева.

► 5-та схема – Схема за отглеждане на овце-майки и кози-майки в необлагодетелстваните райони. Тази схема също се прилага от 2011г. и се финансира изцяло със средства от ЕФГЗ. Право на подпомагане по нея имат земеделските стопани, стопанисващи ферми, които се намират на територията на необлагодетелстваните райони и в тях се отглеждат от 10 до 49 овце-майки, от 10 до 49 кози-майки или от 10 до 49 овце-майки и кози-майки.

И при тази схема получената субсидия на глава е еднаква за двете години, а общата субсидия за 2012г. е по-голяма с около 34%, поради увеличаване на броя на оторизираните заявления. Общият размер на субсидията за периода на прилагане на схемата е 1,75 млн. лева.

Общият извод, който се налага от прегледа на обвързаната подкрепа (национални доплащания и специфична подкрепа) е, че общият размер на субсидиите, както по схемите за национални доплащания, така и по схемите за специфична подкрепа за животните по години се увеличава. Очертава се и високо средно ниво на усвояване на общия финансов ресурс за периода 2009– 2011г. (фиг. 25).

Фигура 25. Размер на оторизираната сума по схеми за национални доплащания и специфична подкрепа и средно ниво на усвояване на общия финансов ресурс 2009-2012 г., (млн. лв.)

Източник: МЗХ

По-високият размер на субсидиите, предоставени на земеделските стопани би следвало да доведе до подобряване на производствено-икономическите резултати и повишаване ефективността на производството. За съжаление една значителна част от животновъдните стопанства все още не са постигнали добри производствено–

икономически резултати и показват ниска ефективност независимо от получените субсидии.

Това е видно от направения анализ на земеделските стопанства и в частност на стопанствата с преживни животни въз основа на данни от системата за земеделска и счетоводна информация (СЗСИ) (табл.32).

Таблица 32. Икономическа ефективност на стопанствата с преживни животни

Показатели	Години			
	2005	2007	2008	2009
1.Междинно потребление -специфични разходи в животновъдството	4677	7226	9726	10 709
2.Получена субсидия	298	2299	4983	5096
3.Нетен доход	5484	8284	8759	6499
4.Процент на субсидията от НД	5,4	28	57	78

Източник: Агостатистика – Система за земеделска и счетоводна информация

Запериода 2005 – 2009г. общият размер на получената субсидия се увеличава. На тази основа нараства и размера на нетният доход (НД) и процента на субсидията от НД. Изключение прави 2009г. – поради неблагоприятните условия през тази година.

При запазване на размера на получената брутна продукция и повишаване размера на субсидията причините за влошаване на ефективността в тези стопанства трябва да се търси основно в повишаване на разходите.

Това е видно и от размера на междинното потребление (МП), което по години се увеличава. В структурата на специфичните разходи в животновъдството най-голям дял заемат разходите за фуражи – около 91-92%, нараства обаче и делът на закупените фуражи, което е продиктувано от малкия размер на земята, която притежават тези стопанства. Почти 25% от животновъдните стопанства използват само закупен фураж.

Изводът, който се налага е, че производството в животновъдството е все още ресурсоемко и на тази основа ниско ефективно, което показва, че отрасълът се нуждае от финансова подкрепа.

Безспорно подкрепата, която е оказана на земеделските производители има своето място и значение. Чрез нея се гарантира едно минимално ниво на доходите на фермерите и се дава възможност за подобряване на тяхната жизненост и устойчивост и възможност за повишаване на конкурентоспособността им.

Какво е необходимо да се направи още по отношение на финансовото подпомагане:

► На първо място да се увеличи обхвата (броя) на реално подпомаганите животни – като максимално се доближат до броя на допустимите за подпомагане.

Броят на подпомаганите животни е все още малък в сравнение с броя на допустимите за подпомагане.

Изразено в процентно съотношение делът е различен при различните схеми. При схемите за национално подпомагане процента е по-висок, както при кравите за месо, така и при овцете-майки (табл. 33).

Таблица 33. Подпомогнати и допустими за подпомагане животни по схемите за национални доплащания

Показатели	Години			
	2009	2010	2011	2012
1. Подпомогнати крави за месо – бр.	-	33942	42695	64369
Допустими за подпомагане	-	71146	63071	69722
Процент на подпомогнатите животни от общо допустими	-	47,7	67,7	92,3
2. Подпомогнати овце-майки и кози-майки	663451	611047	661416	739933
Допустими за подпомагане	1 910 627	2 015 567	2 034 490	2 112 741
Процент на подпомогнатите животни от общо допустими	34,7	30,3	32,5	35,02

Източник: БАБХ

При кравите – той се движи от 47,7% до 92,3%. При овцете няма ясно изразена тенденция на нарастване на този процент, дори по години има колебания. Например 2010г. и 2011г. – той е по-малък в сравнение с 2009г.

При схемите за специфично подпомагане делът на подпомаганите животни е по-малък от този при националните схеми (табл. 34).

Таблица 34. Подпомогнати и допустими за подпомагане животни по схемите за специфично подпомагане

Показатели	Години		
	2010	2011	2012
1. Подпомогнати животни – крави за мляко			
- крави за мляко в икономически уязвими ферми;	52 168	60710	68281
- крави за мляко в необлагодетелствани райони;	24455	33016	38735
- крави за мляко в нитратно уязвими зони	24193	40178	35069
Общ брой на подпомогнатите крави.	100816	133904	142085
- Допустими за подпомагане крави за мляко	219860	227741	240058
- процент на подпомогнатите животни от общо допустимите	45,8	58,8	59,2
2. Подпомогнати животни овце-майки и кози-майки			
- овце – майки и кози – майки в икономически уязвими райони;		14909	18901
- овце-майки и кози-майки в необлагодетелстваните райони;		21379	28872
- общ брой подпомогнати овце и кози;		36288	47773
- допустими за подпомагане овце-майки и кози-майки;		2 034 490	2 112 741
- процент на подпомогнатите животни от общо допустимите		1,8	2,3

Източник: БАБХ

При кравите за мляко общо за трите схеми делът на подпомаганите животни през 2010г. е 45,8% и достига 59,2% през 2012г.

При овцете-майки и кози-майки – делът на подпомаганите животни по двете схеми е много нисък- 1,8 % през 2011г. и 2,3% през 2012г.

Всичко това показва, че действително процентът на реално подпомаганите стопанства е малък, но неговото увеличаване е свързано с нарастване на размера на субсидията, както при националните доплащания, така и при схемите за специфично подпомагане.

► На второ място да се осигури по-голяма допустимост и подпомагане и на по-дребните стопанства най-вече при млечните крави, които все още заемат голям дял. Независимо от протичащите процеси на реструктуриране и уедряване на фермите в стопанствата до 9 крави през 2012г. се отглеждат почти 90% от кравите.

В тази връзка е необходимаясна диференциация на субсидиите за големи, средни и малки говедовъдни стопанства.

► На трето място, ограниченият размер на обработваемите площи, с които разполагат земеделските стопанства, отглеждащи животни създава проблеми с изхранването и води до закупуване на фуражи. Ето защо е уместно предложението на ИСС (Икономически и социален съвет), ОСП след 2013г. да позволява на държавите-членки да предоставят земи на животновъдните стопанства и това да се смята за държавна помощ.

► На следващо място е необходимо да се осигури финансова подкрепа за опазване на застрашените от изчезване породи (подобро Родопско говедо и други аборигенни породи) с цел осигуряване на социална, екологична и икономическа ефективност.

► Необходимо е и гарантирано субсидиране на животните от Националния генофонд.

► Не на последно място са необходими субсидии за реструктуриране на млечния сектор и насочване към месодайно говедовъдство.

3. Предложение за разпределение на подкрепата по сектори

3.1. Методика за определяне дяловете за разпределение на обвързаната подкрепа между уязвимите сектори за периода 2015-2020 г.

Настоящата методика е разработена във връзка с прилагането на схемата за обвързано подпомагане на уязвимите сектори: плодове, зеленчуци и следните подотрасли на животновъдството - говедовъдство, биволовство, овцевъдство и козевъдство за периода 2015-2020 г. При нейното разработване се има предвид изискването на ЕК да се запази същият физически размер на използваната земеделска площ и на броя на животните след получаването на субсидиите по схемата за обвързано плащане.

Целта е с тази методиката да се представи научно-обоснован подход при разпределението на очакваната годишна подкрепа за изброените по-горе сектори. За постигане на поставената цел се предлага използването на количествен метод за оценка на влиянието на годишно получените премии и субсидии върху равнището на брутната продукция. В състава на тези премии и субсидии са включени всички видове безвъзмездни помощи и субсидии за производствени разходи и покупка на животни. Към тях са

включени плащанията и по други схеми в съответствие с действащите Регламенти на ЕК като например:

- плащания върху площта, включително плащания за площи, оставени под угар или засети с енергийни култури;
- помощите, отпускани в рамките на режима на единно плащане върху използваната земеделска площ;
- общи преки плащания за продукти от говеждо и телешко месо;
- премии за млечни продукти и допълнителните плащания;
- плащания за агроекология и хуманно отношение към животните;
- плащания за неблагоприятни природни условия в планинските райони и други райони със затруднения;
- помощ, предоставена за адаптиране към наложените от правото на Общността стандарти;
- помощи, предназначени да покрият разходите за консултантски услуги;
- помощи, отпускана за участието на земеделските стопани в схеми за подобряване на качеството на селскостопанските продукти;
- помощи за първоначално залесяване на земеделски земи;
- плащания за Натура 2000, плащания за опазване на околната среда в горите, възстановяване на потенциала на горското стопанство и въвеждане на превантивни мерки).

Тъй като развитието на отделните земеделски отрасли е резултат от управлението и стопанската дейност в съответните организационно-производствени единици (различните по тип, юридически статут и производствено направление земеделски стопанства), влиянието на изброените по-горе получени плащания върху равнището на брутната продукция се изследва на равнище земеделско стопанство. Количественото измерване на това влияние се базира на регресионни модели за следните видове стопанства: специализирани в отглеждането на зеленчуци; отглеждащи плодове; специализирани в отглеждането на тревопасни животни (едър и дребен рогат добитък). Следва да се отбележи, че различните типове стопанства от гледна точка на тяхната специализация следват типологията на ЗС, която отдел „Агростатистика” към МЗХ използва при преброяването на ЗС и при изготвянето на системата за земеделска и счетоводна информация (СЗСИ).

Регресионните модели описват достатъчно адекватно корелационната зависимост между сумата на получените субсидии и стойността на брутната продукция във всяка една от трите категории посочени стопанства. За целта се използват критериите на Фишер, на Дарби-Уотсон и t-критерият на Стюдент, както и съответните нива на значимост (α). Конкретният количествен израз на тази зависимост се описва със съответно уравнение от вида:

$$(1) \quad Y_{бр.пр.}^i = b_0^i + b_1^i * X_{субсд}^i$$

Индексът i приема стойности 1,2 и 3, които отговарят на съответният вид земеделско стопанство. При $i=1$ земеделското стопанство е специализирано в отглеждането на зеленчуци; при $i=2$ в отглеждането на плодове и при $i=3$ земеделското стопанство е специализирано в отглеждането на тревопасни животни.

Коефициентът b_1^i пред независимата променлива определя мащаба, в който се възпроизвежда стойността на получените субсидии, под формата на част от брутната продукция. По-точно 100 лв. субсидии генерират $100 \cdot b_1^i$ лв. брутна продукция.

Ако коефициентът b_1^i е по-голям от 1 (например е равен на 2), това означава че при 100 лв. субсидия се генерира брутна продукция, чийто обем е 200 лв. В този случай се наблюдава положителна възвращаемост на субсидията. Ако стойността на коефициента b_1^i е по-малък от 1 (например е 0,8), оттук следва, че при стойност на субсидията от 100 лв. ще се генерира брутна продукция в размер на 80 лв. Т.е има отрицателна възвращаемост на субсидията. Интерпретацията на коефициента b_1^i позволява той да бъде включен във формулата, която използваме за разпределението на паричната сума. Коефициентът b_1^i приема три различни стойности при трите вида стопанства като се трансформира съответно в коефициентите b_1^1 ; b_1^2 и b_1^3 .

Освен това, поради факта, че върху равнището на брутната продукция оказват влияние цял комплекс от фактори (климатични, пазарни, икономически, екологични, финансови и др.), а не само величината на получените субсидии, то при използване на получената зависимост следва допълнително да се има предвид и делът на участие на фактора „субсидии” при генерирането на брутната продукция. Затова е необходимо да се намери подходящ начин за коригиране на получената стойност на коефициентите b_1^1 ; b_1^2 и b_1^3 , която да включва индикации за степента на участие на фактора „субсидии” в целият комплекс от фактори при формирането на брутната продукция. Информация относно степента на значение само на този фактор върху равнището на брутната продукция се съдържа в резултатите от приложението на регресионния метод и по-конкретно за целта може да се използва т.н коефициент на детерминация (R^2_i). Комбинираното използване на коефициентите b_1^i и R^2_i се осъществява посредством формулата:

$$(2) \quad S = b_1^1 \cdot R^2_1 + b_1^2 \cdot R^2_2 + b_1^3 \cdot R^2_3.$$

След това се изчисляват относителните дялове (теглата)- Q_1 ; Q_2 и Q_3 на произведенията: $b_1^1 \cdot R^2_1$; $b_1^2 \cdot R^2_2$ и $b_1^3 \cdot R^2_3$ в стойността на S . Това се извършва посредством делението на всяко едно от посочените по-горе произведения с величината S както следва:

$$Q_1 = (b_1^1 \cdot R^2_1 / S) \cdot 100; \quad Q_2 = (b_1^2 \cdot R^2_2 / S) \cdot 100; \quad Q_3 = (b_1^3 \cdot R^2_3 / S) \cdot 100$$

Адитивният характер на формула (2) осигурява необходимото условие сумата от относителните дялове Q_1 , Q_2 и Q_3 да бъде равна на 100. С получените тегла се разпределя общата сума, подлежаща за разпределение между непълният отрасъл растениевъдство включващ производствата на плодове и зеленчуци и частичният отрасъл животновъдство, който обхваща подотраслите говедовъдство, биволовство, овцевъдство и козевъдство.

При приложението на описаната методика са използвани данни от СЗСИ на Отдел „Агростатистика” към МЗХ поотделно за 2009 г. и 2011 г. Това са възможно най-последните години, за които съществува надеждна от статистическа гледна точка информация, отговаряща на изискванията за приложение на метода на регресионния анализ. С оглед на това, да се избегнат грешки от случаен характер свързани със специфични настъпили неблагоприятни климатични събития през отделните стопански години, крайните резултати ще бъдат представени в три варианта: с данни на база 2009г., с

данни на база 2011г. и последният вариант използва средно-аритметичните стойности от получените резултати поотделно за 2009г. и 2011г. Следва да се отбележи, че данните от извадката на СЗСИ имат висока степен на представителност за цялата страна. В тази извадка са обхванати земеделски стопанства от всички статистически райони на планиране и области в страната.

3.2. Резултати от приложението на описаната методика

В тази част са изложени получените резултати от приложената методика при разпределението на субсидиите за обвързано подпомагане между следните уязвими сектори: отрасъл животновъдство, включващ подотраслите говедовъдство, биволовство, овцевъдство и козевъдство, наричан за краткост сектор на „тревопасните животни“; зеленчукопроизводството и производството на плодове. След приложението на регресионният метод са получени следните 6 модела (три за 2009 г. и три за 2011 г.):

I – ви вариант (2009 г.)

1) Зеленчукопроизводство

$$Y_{бр.пр.}^1 = 3,867^1 * X_{субсд.}^1, \text{ т.е } b_0^1 = 0; \text{ коефициентът } b_1^1 \text{ е по-голям от 1.}$$

Коефициентът на корелация и коефициентът на детерминация приемат съответно стойности ($R_1=0,295$) и ($R_1^2=0,087$). Това показва, че въпреки положителната възвращаемост на субсидиите в зеленчукопроизводството, тяхното значение за този сектор се равнява едва на 9% от целият комплекс от фактори, които оказват влияние върху равнището на брутната продукция.

2) Производство на плодове

$$Y_{бр.пр.}^2 = 585116,07 + 2,591 * X_{субсд.}^2, \\ \text{откъдето следва че } b_1^2 \text{ е по-голям от 1}$$

Коефициентът на корелация показва, че зависимостта между брутната продукция и размерът на субсидиите в този сектор е умерена ($R_2 = 0,411$). Коефициентът на детерминация ($R_2^2 = 0,169$), който показва че субсидиите обясняват близо 17% от всички фактори имащи отношение към формирането на брутната продукция.

3) Сектор „Тревопасни животни“

$$Y_{бр.пр.}^3 = 38876,728 + 2,431 * X_{субсд.}^3$$

В този случай е видно, че също е налице положителен ефект от субсидиите ($b_1^3 > 1$), но тук за разлика от предишните два сектора вече се наблюдава далеч по-висока степен на обусловеност при формирането на брутната продукция от стойността на субсидиите, която е на границата на силна зависимост ($R_3 = 0,700$). Съответно на това и коефициентът на детерминация е значително по-голям ($R_3^2 = 0,489$). Това показва, че близо половината (48,9%) от съвкупното влияние на факторите върху равнището на брутната продукция в третия разглеждан сектор се дължи на фактора „получени субсидии“.

Резултатите, директно изведени от програмата SPSS са поместени в приложение 1.

От изложеното дотук може да се направи изводът, че най-голям ефект субсидиите имат за сектор „Тревопасни животни“, след което се нарежда сектор „Производство на плодове“ и най-накрая, с най-ниска степен на ефективност, е сектор „Зеленчукопроизводство“.

Съгласно получените досега резултати и следвайки по-нататък изложената методика за определяне дяловете на трите селскостопански сектора при разпределяне на

субсидиите за обвързано подпомагане (по-точно формула 2) за сумата S се получи следният резултат:

$$S = 3,867 \cdot 0,087 + 2,591 \cdot 0,169 + 2,431 \cdot 0,489 = 0,34803 + 0,437879 + 1,188759 = 1,974668$$

На тази основа са установени следните относителни дялове:

- Сектор „Зеленчуци” – $Q_1 = (0,34803 / 1,974668) \cdot 100 = 17,63\%$

- Сектор „Плодове” – $Q_2 = (0,437879 / 1,974668) \cdot 100 = 22,17\%$

Общо „Плодове” и „Зеленчуци” – $17,63\% + 22,17\% = 39,80\%$

- Сектор „Тревопасни” – $Q_3 = (1,188759 / 1,974668) \cdot 100 = 60,20\%$

Съответно на тези дялове са получени следните стойности при разпределението на подлежащата за обвързано подпомагане сума в размер на 102 818 170 евро:

- Сектор „Зеленчуци” – 18 126 843 евро

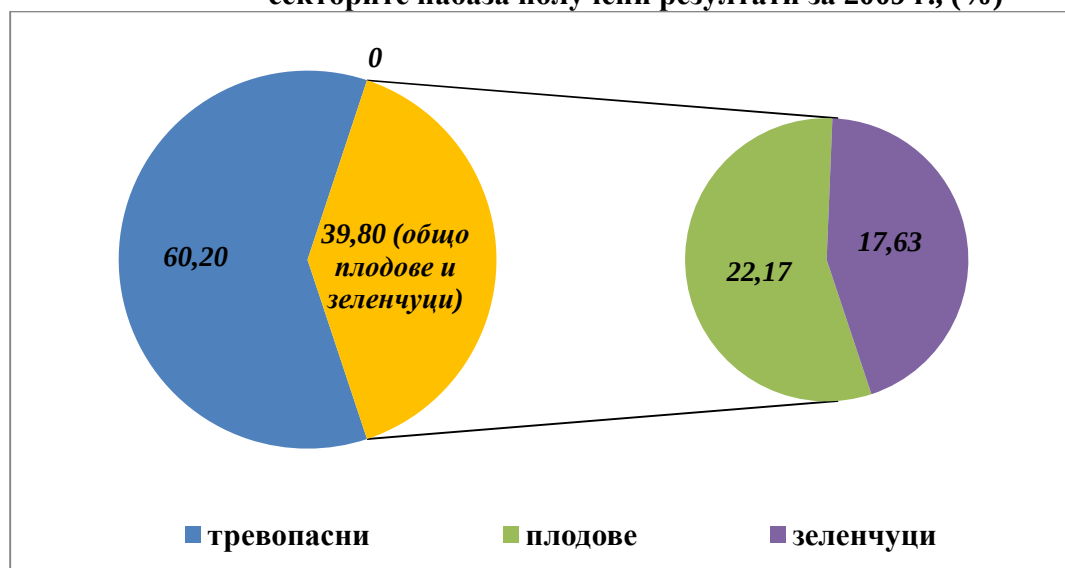
- Сектор „Плодове” – 22 794 788 евро

Общо „Плодове” и „Зеленчуци” – 40 921 631 евро

- Сектор „Тревопасни” – 61 896 539 евро

Нагледно получените резултати за 2009г. могат да се видят на фигура 26.

Фигура 26. Разпределение на субсидиите за обвързано плащане между секторите на база получени резултати за 2009 г., (%)

Източник: Собствени изчисления

II – при вариант (2011г.)

1) Зеленчукопроизводство

$$Y_{бр.пр.}^1 = 210086,7 + 3,25 \cdot X_{субсд.}^1$$

Получените стойности на коефициентите на корелация и детерминация са съответно ($R_1=0,335$) и ($R^2_1=0,112$). Както се вижда те не се различават съществено от стойностите им за 2009г., но все пак се наблюдава незначително нарастване на положителната зависимост на брутната продукция при зеленчукопроизводството от

размера на получените субсидии. През тази година 11,2% от факторите на нейното равнище се обясняват със субсидиите.

2) Производство на плодове

$$Y_{\text{бр.пр.}}^2 = 68061,495 + 6,242 * X_{\text{субсд.}}^2$$

И в този сектор, както и в сектор зеленчукопроизводство в сравнение с 2009г. има покачване на влиянието на субсидиите върху генерираната брутна продукция (коефициент на корелация $R_2 = 0,502$ което е в границите на умерена зависимост). В съответствие с този резултат, стойността на коефициента на детерминация също е по-голяма от тази през 2009г. ($R^2_2 = 0,252$). През 2011г. близо една четвърт (25,2%) от съвкупното влияние на всички фактори върху брутната продукция се дължи на получените субсидии. По-значително при този сектор е нарастването на тяхната степен на възвращаемост в сравнение с 2009г., която достига до 642,2 лв. на 100 лв. субсидии. Този факт е добър показател за начина на усвояване на получените субсидии в сектор производство на плодове.

3) Сектор „Тревопасни животни“

$$Y_{\text{бр.пр.}}^3 = 2117,987 + 5,67 * X_{\text{субсд.}}^3$$

Анализът на получените резултати показва, че степента на възвращаемост на безвъзмездните помощи през 2011г. е нараснала близо 2 пъти в сравнение с 2009г. Коефициентът на корелация доказва без никакво колебание наличието на силна положителна зависимост на нивото на брутната продукция от размера на получените субсидии ($R_3 = 0,821$). Освен това повече от половината от генерираната брутна продукция се дължи на фактора „субсидии“ ($R^2_3 = 0,674$).т.е. 67%.

Резултатите, директно изведени от програмата SPSS и за трите сектора са поместени в приложение 2.В съответствие с получените от модела резултати и след използването на формула (2) от настоящата методика са определени стойността на сумата $S = 5,758564$ и следните дялове при разпределението на субсидиите за обвързана подкрепа:

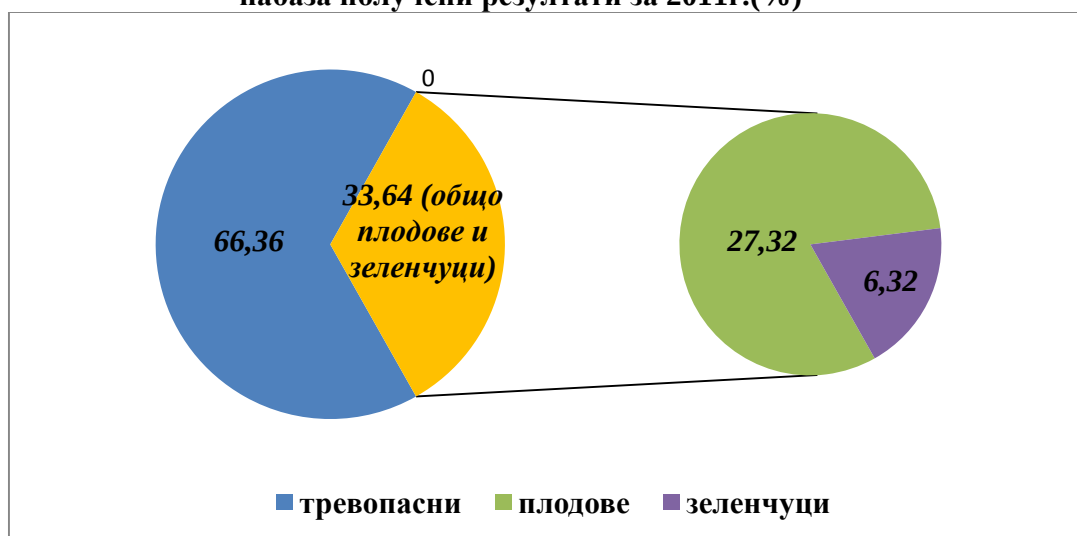
- Сектор „Зеленчуци“ – $Q_1 = (0,364/5,758564) * 100 = 6,32\%$
- Сектор „Плодове“ – $Q_2 = (1,573/5,758564) * 100 = 27,32\%$
Общо „Плодове“ и „Зеленчуци“ – $6,32\% + 27,32\% = 33,64\%$
- Сектор „Тревопасни“ – $Q_3 = (3,822/5,758564) * 100 = 66,36\%$

Съответните стойности в парично изражение са както следва:

- Сектор „Зеленчуци“ – 6 498 108 евро
- Сектор „Плодове“ – 28 089 924 евро
- Общо „Плодове“ и „Зеленчуци“ – 34 588 032 евро*
- Сектор „Тревопасни“ – 68 230 138 евро

Нагледно представените резултати могат да се проследят на фигура 27.

Фигура 27.Разпределение на субсидиите за обвързано плащане между секторите на база получени резултати за 2011г.(%)

Източник: Собствени изчисления

Сравнявайки получените резултати между трите изследвани сектора недвусмислено се налага извода, че най-голямо значение при формирането на равнището на брутната продукция има сектор „Тревовасни“, следван от сектор „Производство на плодове“ и най-накрая е сектор „Зеленчукопроизводство“.

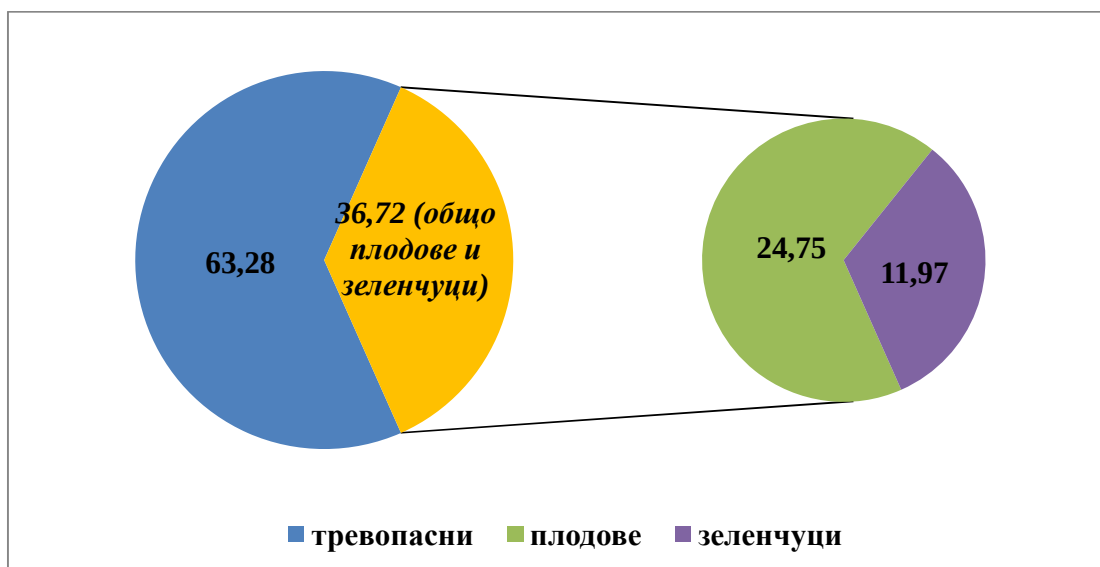
Освен това, както се вижда при вторият вариант, т.е за 2011 г. разликата между дяловете за сектор „зеленчукопроизводство“ и останалите два сектора е особено голяма. Това естествено рефлектира и върху разликата между разпределените суми от субсидиите за обвързано плащане, които за сектор „Зеленчукопроизводство“ се предвиждат да бъдат едва 6,5 млн. евро. Получените резултати се дължат основно на факта, че през 2011г. са настъпили особено неблагоприятни климатични събития, които засягат в голяма степен именно производството на зеленчукови култури. По експертно мнение, това е една от годините през която вследствие на наводнения, проливни дъждове, градушка и измръзване има значителни по размер пропаднали площи и унищожени земеделски култури в редица области в страната: Видин, Враца, Плевен, Стара Загора, Пазарджик, Сливен, Хасково, София-град, Добрич, Пловдив, Монтана и др.

Следва още да се отбележи, че въпреки констатираните различия и при трите сектора помощта, която те получават като субсидии е недостатъчна за тяхното ефективно и стабилно развитие.

III- ти вариант (осреднени стойности за 2009 и 2011г.)

При този вариант дяловете за разпределение се получават като средни величини от получените резултати съответно по първия и втори варианти. Те могат да се видят от следната фигура 28.

Фигура 28. Разпределение на субсидиите за обвързано плащане между секторите на база получени резултати средно за 2009 и 2011г., (%)

Източник: Собствени изчисления

Разпределението на субсидиите между трите сектора като паричен израз на получените дялове е както следва:

- Сектор „Зеленчуци” – 12 307 335 евро
- Сектор „Плодове” – 25 447 497 евро
- Общо „Плодове” и „Зеленчуци” – 37 754 832 евро
- Сектор „Тревопасни” – 65 063 338 евро

В табличен вид относителните дялове и съответните им парични суми за разпределение, получени по трите варианта за трите уязвими сектора са представени последователно в таблица 37 и таблица 38.

Таблица 35. Структура на уязвимите три сектора при разпределение на субсидиите за обвързано подпомагане в относителни дялове, (%)

Сектор	Варианти		
	Първи (на база 2009г.)	Втори (на база 2011г.)	Трети (осреднени резултати за 2009 и 2011г.)
Общо: Производство на зеленчуци и плодове	39,80	33,64	36,72
в т.ч. :			
• Зеленчукопроизводство	17,63	6,32	11,97
• Производство на плодове	22,17	27,32	24,75
Тревопасни животни	60,20	66,36	63,28
Общо	100	100	100

Източник: Собствени изчисления

Таблица 36. Разпределение на субсидиите за обвързано подпомагане за 2015г. между сектори „Зеленчукопроизводство”; „Производства на плодове” и „Тревопасни животни”, (евро)

Сектор	Варианти		
	Първи (на база 2009г.)	Втори (на база 2011г.)	Трети (осреднени резултати за 2009 и 2011г.)
Общо: Производство на зеленчуци и плодове	40 921 631	34 588 032	37 754 832
в т.ч. :			
• Зеленчукопроизводство	18 126 843	6 498 108	12 307 335
• Производство на плодове	22 794 788	28 089 924	25 447 497
Тревопасни животни	61 896 539	68 230 138	65 063 338
Общо	102 818 170	102 818 170	102 818 170

Източник: Собствени изчисления

Имайки предвид климатичните събития съпътствали 2011 г. считаме, че за целесъобразно като база на разпределението на субсидиите за обвързана помощ да се използва вариант 1. В сравнение с 2011 г., 2009 г. е по-устойчива в климатично отношение, което е от особено голямо значение за земеделското производство. На пръв поглед 2009 г. може да изглежда неприемлива от гледна точка на факта, че е по-стара година. Следва да отбележим обаче, че установената зависимост между равнището на брутната продукция и размера на получените субсидии няма характер на динамично, бързо изменяща се величина във времето и това позволява вариант 1 да се препоръча като по-подходящ в сравнение с останалите два варианта.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Резултати директно изведени с програмата SPSS за 2009г.

1) Зеленчукопроизводство

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1)Зеленчуци	0,295	0,087	0,080	749164,5484	1,614

ANOVA^{c,d}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	7E+012	1	6,879E+012	12,257	0,001
	Residual	7E+013	129	5,612E+011		
	Total	8E+013	130			

a. Predictors: субсидии

b. This total sum of squares is not corrected for the constant because the constant is zero for regression through the origin.

c. Dependent Variable: брутна продукция

d. Linear Regression through the Origin

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	зеленчуци	3,867	1,105	0,295	3,501	0,001

a. Dependent Variable: брутна продукция

b. Linear Regression through the Origin

2) Производство на плодове

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
2) Плодове	0,411	0,169	0,166	290439,9370	1,498

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
2) Плодове	Regression	4E+012	1	4,245E+012	50,320	0,000
	Residual	2E+013	247	8,436E+010		
	Total	3E+013	248			

a. Predictors: (Constant), субсидии

b. Dependent Variable: брутна продукция

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
2)	(Constant)	58516,074	19327,214		3,028	0,003
	субсидии	2,591	0,365	0,0411	7,094	0,000

a. Dependent Variable: брутна продукция

3) Тревопасни (ЕРД и ДРД)

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
3)	0,700	0,489	0,488	179810,107	1,990

a. Predictors: (Constant), субсидии

b. Dependent Variable: брутна продукция

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
3)	Regression	1E+013	1	1,113E+013	344,126	0,000
	Residual	1E+013	359	3,233E+010		
	Total	2E+013	360			

a. Predictors: (Constant), субсидии

b. Dependent Variable: брутна продукция

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
3)	(Constant)	38876,728	9879,985		3,935	0,000
	субсидии	2,431	0,131	0,700	18,551	0,000

a. Dependent Variable: брутна продукция

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

Резултати директно изведени с програмата SPSS за 2011г.

1) Зеленчукопроизводство

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1)	0,335	0,112	0,105	681264,850	1,319

a. Predictors: (Constant), субсидии

b. Dependent Variable: брутна продукция

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	7E+012	1	6,702E+012	14,441	0,000
	Residual	5E+013	114	4,641E+011		
	Total	6E+013	115			

a. Predictors: (Constant), субсидии

b. Dependent Variable: брутна продукция

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1) Constant	210086,7	65894,043		3,188	0,002
субсидии	3,250	0,855	0,335	3,800	0,000

a. Dependent Variable: брутна продукция

2) Производство на плодове
Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	0,502(a)	0,252	0,248	503172,784	2,065

a Predictors: (Constant), плодoвeстoпcубc

b Dependent Variable: плодoвeстoпбpпpoд

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2E+013	1	1,907E+013	75,307	0,000
	Residual	6E+013	224	2,532E+011		
	Total	8E+013	225			

a. Predictors: (Constant), субсидии

b. Dependent Variable: брутна продукция

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	68061,495	35994,499		1,891	0,060
	плодoвeстoпcубc	6,242	0,719	0,502	8,678	0,000

a. Dependent Variable: брутна продукция

3) Тревопасни (ЕРД и ДРД)

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	0,821 ^a	0,674	0,673	377301,820	2,014

a. Predictors: (Constant), субсидии

b. Dependent Variable: брутна продукция

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1E+014	1	1,161E+014	815,484	0,000 ^a
	Residual	6E+013	395	1,424E+011		
	Total	2E+014	396			

a. Predictors: (Constant), субсидии

b. Dependent Variable: брутна продукция

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-2117,987	20389,618		10,401	0,017
	субсидии	5,670	0,199	0,821	28,557	0,000

a. Dependent Variable: брутна продукция